

HIDASTA.

HÄMEENLINNAN KAUPUNGINMUSEO
TAVASTEHUDS STADSMUSEUM
HÄMEENLINNAN CITY MUSEUM

HÄMEENLINNAN SEURA RY

HIDASTA.

2025

JULKAISIJAT

Hämeenlinnan kaupunginmuseo
Raatihuoneenkatu 8
13100 Hämeenlinna
puh. 03 621 2528
kaupunginmuseo@hameenlinna.fi
www.hmlmuseo.fi

Hämeenlinna-Seura ry
Lehdokintie 18a
13500 Hämeenlinna
info@hameenlinna-seura.fi
www.hameenlinna-seura.fi

TOIMITTAJAT

Henna Välimäki
Saila Karpiola

KIRJOITTAJAT

Anna-Maria Vilkuna
Anneli Jussila
Anni Valtonen
Antti Kalliola
Eero Ojanen
Helena Lehkonen
Juha-Matti Granqvist
Miko Murtonen
Saila Karpiola
Taija Tuominen
Tapani Bagge
Tuija-Liisa Soininen

TAITTO & KANNET

Ele Onka

VALOKUVAUS

Riku Hasari
Video Hasari

KUVITUSKUVAT

Miika Kangasniemi
Henna Välimäki

SISÄLLYS

- 3 **ESIPUHE**
Helena Lehkonen ja Tuija-Liisa Soininen
- 5 **MUN HÄMEENLINNA**
Saila Karpiola
- 6 **TÄYDEN KYMPIN KAUPUNKI**
Saila Karpiola
- 8 **AULANKO ON MAISEMANI**
Taija Tuominen
- 10 **OMA KYLÄ ON PARASTA HÄMEENLINNASSA**
Miko Murtonen
- 12 **HÄMEENLINNA ANSAITSEE KEHUT JOKA PÄIVÄ**
Saila Karpiola
- 14 **METSÄ JA MAISEMA KANTA-HÄMEESSÄ**
Anneli Jussila
- 20 **ARJEN KIELTÄYMYKSISTÄ JUHLIEN ILOIHIN**
Anna-Maria Vilkuna
- 22 **HÄMEENLINNA-SEURA SYNTYI RAKKAUDESTA
KOTISEUTUUN**
Saila Karpiola
- 24 **IHMISELLÄ ON MONTA KOTISEUTUA**
Saila Karpiola
- 26 **LEIPURIMESTARI KELLUI KESKUSTASTA KANTOLAAN**
Saila Karpiola
- 29 **PERTTULA ON UUDEN EDESSÄ**
Saila Karpiola
- 32 **NÄLKÄVUOSIEN SUURROSVOT KAAPPO SUTKI
JA HALLIN JANNE**
Tapani Bagge
- 34 **HÄME ON HIDAS – MUTTA MISSÄ SE ON?**
Juha-Matti Granqvist
- 38 **LIIKKEESTÄ JA HITAUDESTA**
Eero Ojanen
- 41 **HIDAS MUOTI KANTAA MUKANAAN TARINAA, JOTA
PIKAMUODISTA EI LÖYDY**
Anni Valtonen
- 46 **SEURAAVANA HÄMEENLINNA**
Antti Kalliola

ESIPUHE

HELENA LEHKONEN &
TUIJA-LIISA SOININEN

Tervetuloa lukemaan Hämeenlinna-Seuran ja Hämeenlinnan kaupunginmuseon yhteistä julkaisua! Lehden nimi on **Hidasta**. ja nimellään se haluaa muistuttaa meille, että tärkeille asioille pitää olla aikaa. Aika on rajallista ja se on syytä käyttää hyvin. Joskus paras tapa on olla kiiruhtamatta, menemättä ja tekemättä, ja antaa luovan joutilaisuuden saavuttaa mielen ja kehon. Hämeenlinnan kaupunginmuseon mottona on **Hidasta ja nauti, olet Hämeessä**. Hitaus on osa hämäläistä perinnettä ja olemisen tapaa, mutta se on noussut yhä suosituimmaksi myös nykyaikana. Hitaus liitetään tasapainoiseen ja terveelliseen elämänrytmiin, johon yhdistyy teemoja aina luonnon kunnioituksesta yhteisöllisyyteen, hyvinvointiin ja ajankäytön hallintaan.

Hämeenlinna-Seuran toimintaan on aina kuulunut julkaisujen tekeminen. Niillä on kahtalainen merkitys: ne tuovat esille kaupungin tapahtumia ja elämää sekä tallentavat jälkipolville kuvauksia kaupungin historiasta. Näin tekee myös *Hidasta*-lehti, joka on samalla juhlaulkaisu seuran 80-vuotispäivän kunniaksi.

Hidasta-lehden avulla Hämeenlinna-Seura ja Hämeenlinnan kaupunginmuseo haluavat tarjota kantahämäläisiä tarinoita juuri Sinulle, helposti ja saavutettavasti. Senpä vuoksi se on maksutta saatavilla niin printtiversiona, e-lehtenä kuin osin jopa ääneen luettunakin.

Lehdessä kietoutuvat yhteen nykyisyys ja historia monine tarinoineen. Sen ensimmäisessä juttukokonaisuudessa *Mun Hämeenlinna* kaupunkiin juurtuneet ja ihastuneet henkilöt kertovat, mikä Hämeenlinnassa on parasta juuri heidän mielestään. Näyttelijäpariskunta Arja ja Matti Nurmiselle Hämeenlinna pursuaa toinen toistaan mielenkiintoisempia tarinoita, kiinteistösijoittaja Petri Yrjö-Koskista ihastuttaa vanhan kaupungin hieno historia, ja kirjailija Taija Tuominen ei näköjään saa millään tarpeekseen Aulangosta. Entä mikä saa sukat pyörimään 21-vuotiaan Miko Murtosen jaloissa? Luolajan historia tietenkkin.

Kaupungista matkaamme maakunnan metsiin ja luonnon helmaan Luonnonperintösäätiön suojelujohtaja ja tietokirjailija Anneli Jussilan opastuksella. Metropolia Ammattikorkeakoulun dosentti Anna-Maria Vilkuna johdattelee meidät keski-ajan patojen ja ruokapöytien ääreen, jonka jäl-

keen hyppäämme ajassa eteenpäin Hämeenlinna-Seuran perustamisen aikaan. Merkittäviä aikoja Hämeenlinnassa nähdään myös rosvojen näkökulmasta kirjailija Tapani Baggen artikkelissa *Nälkävuosien suurrosvot Kaappo Sutki ja Hallin Janne*. Kotiseutuamme tarkastellaan siis monesta näkökulmasta!

Historioitsija Juha-Matti Granqvist selvittää artikkelissaan *Häme on hidas – mutta missä se on?* kotiseutumme rajoja. Tietokirjailija Eero Ojanen vie meidät aiheesta yhä syvemmälle elämän tempon oivaltamiseen! Maailman Kuvalehden päätoimittaja, tietokirjailija ja kirjallisuuskriitikko Anni Valtonen tuo meille henkilökohtaisen näkökulman hitaaseen muotiin (engl. slow fashion), joka on kestävän kehityksen mukainen lähestymistapa laadukkaisiin, ajattomiin ja eettisesti tuotettuihin vaatteisiin. Kiinnostava ja monipuolinen matkamme Hämeeseen päättyy tietysti Hämeenlinnan rautatieasemalle Suomen rautatiemuseon tietopalveluasiantuntija Antti Kalliolan artikkelissa *Seuraavana Hämeenlinna!*

Mielenkiintoisia
lukuhetkiä
lehten parissa!

Toivottavat

Hämeenlinna-Seura ry:n puheenjohtaja
Helena Lehkonen
ja Hämeenlinnan kaupunginmuseon johtaja
Tuija-Liisa Soininen

Kun Arja ja Matti Nurminen muuttivat 50 vuotta sitten Hämeenlinnaan, näytti kaupunki toiselta. Hienointa oli Sokos, koko kaupungin tapahtumakeskus, jonka liukuportaat olivat todellinen nähtävyys.

Jokainen katsoo kotikaupunkiaan eri tavalla ja jokaisen Hämeenlinna on erilainen.

Kirjailija Taija Tuominen näkee Hämeenlinnassa hienon Aulangon, eikä kiinteistösijoittaja Petri Yrjö-Koskinen saa silmiään irti historiallisista rakennuksista. 21-vuotiaan Miko Murtošen sukkia pyörittää kotikaupunkia Hämeenlinnaa enemmän kotikylä Luolaja.

Parhaiten Hämeenlinnan näkee sydämellään.

MUN HÄMEENLINNA

SAILA KARPIOLA

PARHAITEN

HÄMEENLINNAN

NÄKEE SYDÄMELLÄÄN.

TÄYDEN KYMPIN KAUPUNKI

SAILA KARPIOLA

**PARASTA HÄMEENLINNASSA:
AULANKO, RANTAREITTI JA
RAKKAAT IHMISET**

Hämeenlinna on
ottanut näyttelijät
Arja ja Matti Nurmisen
avosylin vastaan

Näyttelijät Matti ja Arja Nurminen elävät täysien kymppien vuotta.

Kesällä Arja täyttää 80 vuotta. Juhlia vietetään 100 vuotta täyttävässä lapsuudenkodissa Lempäälässä. Tänä vuonna on myös näyttelijäpariskunnan 60-vuotishääpäivä ja samaan aikaan tulee kuluneeksi täydet 50 vuotta siitä, kun he muuttivat Hämeenlinnaan.

Lempäälästä kotoisin oleva parivaljakko on niin kasvanut yhteen, että he ovat oikeastaan yksikkö. Missä Arja, siellä Matti tai päinvastoin.

– Minä olin neljäntoista ja Matti 17, kun aloimme kulkea yhdessä vuonna 1957. Ehkä me sovimme yhteen sen takia, että olemme luonteeltamme aivan toistemme vastakohtia, Arja Nurminen sanoo.

Yhteisen elämän alkuvuosina Matti Nurminen oli kiinnitettynä Radio-teatteriin, mutta Arja opiskeli laulua Sibelius-Akatemiassa. Lopulta Arjallekin avautui tie teatteriin.

– Siihen minä olin koko ajan tähdännytkin. Halusin olla näyttelijä joka laulaa ja sitä olen saanut tehdäkin, Arja Nurminen sanoo.

Matti Nurminen on lyömätön tarinankisijä ja Muruksi kutsuttu Arja säestää miestä tottuneesti taustalla. Tuntuu siltä, että nimenomaan huumori on heidän liimansa.

– Menimme naimisiin vuonna 1965 ja vietimme häyyön hienosti hotelli Aulangolla. Kotiin Helsinkiin liftasimme. Liftasimme alkuajoina muutenkin ahkerasti.

Nurmiset muuttivat lopulta Kansallis-teatterin ja Svenska teaternin kautta Jyväskylään ja Vaasaan. Hämeenlinnaan he tulivat 50 vuotta sitten, sillä kaupunki oli riittävän lähellä Lempäälää. He ehtivät näytellä vuoden Linnankadun ja Birger Jaarlin kadun kulmassa olleessa Teatterissa.

– Sitten teatteri purettiin ja menimme näyttelemään vuodeksi Raatihuoneelle ennen kuin pääsimme Kultakeskuksen varastoon tehtyyn uuteen teatteriin.

Jossakin välissä Nurmiset olivat jo valmiita lähtemään pois Hämeenlinnasta, mutta sen estivät kaupunkiin kotiutuneet tyttäret.

– Minut piti täällä valtavan ihana näyttelijä Raija Paalanen, joka oli minulle hyvää vastapainoa. Arja sai sitten taas laulaa, josta hän piti, Matti Nurminen sanoo.

Nurmiset ovat viihtyneet luonnonkauniissa Hämeenlinnassa 50 vuotta.

– Hämeenlinna otti meidät omakseen. Olemme saaneet elää täällä rikasta elämää ja poimia mansikat kakusta.

Perhe asui ensin aivan kaupungin keskustassa. He muistelevat silloista Sokoksen tavarataloa, joka oli oikea tapahtumakeskus liukuportaineen.

Hiljentynyt Hämeenlinna ja surullinen Ruusukortteli saavat näyttelijät hiljaisiksi. Niin hyvä kaupunki kuin Hämeenlinna onkin, jotakin puuttuu.

– Puretaan entinen Sokos ja istutetaan Sibeliuksen syntymäkodin jatkeeksi kirsikkapuisto, Nurmiset ehdottavat.

Vauhdikkaat ja iloiset ihmiset syöksyvät rinnettä alas kohti lumista järveä. Värikkäitä vaatteita, leveitä suksia ja jännittävä hissi. Tuijotan punaisia ja kapeita Järvisen puusuksiani, enkä uskalla liikahtaa. Näen elämäni ensimmäisen laskettelurinteen Aulangolla. On 1970-luku.

Lopulta hiihdän retkeilymajalle ja ostan lämmintä mehua.

Olen onnellinen 12-vuotias, joka yksin lähti aamulla Hauhontaustan kylältä

Kuva Riku Hasori

AULANKO ON MAISEMANI

TAIJA TUOMINEN

ja hiihti parisenkymmentä kilometriä kansanhihtoladun pohjaa suurten metsien kautta Aulangolle. Ihmeellinen Aulanko, jossa satuteatterissa näin Kasperin, Jesperin ja Joonatanin.

Kun myöhään illalla hiihdän kuutamossa takaisin kotiin, isä istuu keinutuolissa ja kysyy, että missä helkkarissa olet ollut.

– Aulangolla. Menomatalla eksyin vädän ja siellä ammuttiin. Syöksyin ojaan, vastaan.

– Olet ollut Hätilän ampuma-alueella. Sehän on kielletty, isä ihmettelee.

Kun kesällä polkupyöräilen Aulangolle, löydän matkan varrella Ilamosta ruohottuneita lampia. Niiden reunoilla kasvaa valtavia puita. Silosalavia eli piilipuita, luen myöhemmin.

Kuulen, että ihmeellinen keidas on entinen Hugo Standertskjöldin kalanviljelyslaitos. Luen vanhasta kirjasta, että lammikkoalueelle keskelle metsää alettiin rakentaa kalanviljelyslaitosta vuonna 1900. Oli kuusi kasvatuslampea, neljä talvilampea, kaksi kasvatusojaa ja hautomo. Kirjolohia, purotainta, suutaria, nieriää lahnaa ja säynettä. Suomen ensimmäisen kalanviljelyslaitoksen toiminta jatkui 1930-luvulle.

Kalalampien lumo säilyy. Hautaan sinne keltaisten kurjenmiekköiden lähelle undulaattini ja laitan Hämeen Sanomien yleisönosastolle tekstin, jossa kyselen muistoja kalalammista. Kyläläinen ottaa

yhteyttä ja kertoo, että Standertsköld vei kesäisin sinne hevosvaunuilla vieraansa juhlimaan. Toiselta kuulen, että hänet oli pienenä poikana palkattu portin avaajaksi.

Ajan kevytmoottoripyörällä metsäteitä pitkin Aulangolle. Piilotan sinisen Hondan Rauniolinnan lähelle ja kävelen rautatiesillan kautta Ämyrockiin Kaupunginpuistoon. Hondassani on harjoituskolmio, joten illalla ei saa ajaa. Haluan viettää Ämyssä koko sunnuntain. On vuosi 1979 ja lavalla nuori Pelle Miljoona.

Palaan lumoutuneena kesäyössä kotiin. Päässäni soi Pelkistettyä todellisuutta. Seuraavana päivänä laitan korvaani partiopillin ja nahkatakkiini tarran ”Hurskas Kurjuus”.

Muutan kaupunkiin. Vuoden ajat vaihtuvat nopeammin. Vanhenen. Käyn Aulangolla juhlissa, joskus yövyn. Tunnen rannat, puistot, huvimajat ja metsät. Vien kaikki vieraani Aulangolle.

Lekottelen kylpylän saunassa ja uin kuntoaltaassa.

Etsin Aulankoa elokuvista ja kirjoista. Paratiisin valloituksessa Impi Kauppila kirjoittaa hopeapajun varjoista Aulangon rannalla.

Ajattelen, että meillä kaikilla on joku maisema jota me kannamme mukamme. Tämä on minun.

Kierrän Aulankojärven luontopolkua, kiipeän kalliolle ja katson järven yli näkötornille. Sen alla kasvavasta metsästä erotan juuri ja juuri, että siinä on joskus viisikymmentä vuotta sitten ollut laskettelurinne.

Taija Tuomisen maisema on Aulanko, jota hän kantaa kaikkialle mukanaan

TAIJA TUOMINEN

Kirjailija ja luovan kirjoittamisen opettaja

Kiinnostus historiaan syntyi pienen lapsen mielenkiinnosta dinosauruksiin ja muinaisiin korkeakulttuureihin. Kahlasin läpi Enid Blytonin Viisikot ja kumppanit. Ehkä 1940-luvulla syntyneet lastenkirjat maailmankuvineen ovat osasyynä.

Tiedonjanon paikallishistoriaan synnyttivät Luolajan koulun rehtori Ispi Ahon tarinat koulun menneisyydestä. Syksyllä tulee 15 vuotta siitä, kun astelin ensimmäistä kertaa Luolajan vuonna 1924 valmistuneen puukoulun portaita koulunpenkille. Vähänpä tiesin, mitä tuleman pitää. En osannut odottaa historiikin kirjoittamista, menestyksenkäitä luentoja tai ilmiötä, jonka koulun satavuotisjuhlallisuuDET saivat aikaan.

Historia yhdistää ihmisiä yli sukupolvien. Kotiseurakkaus on sydämen asia. Epäilisin, että moni löytää sen vasta varttuneemmalla iällä.

Näin nuorena kotiseurakkaus on antanut jo valtavan paljon. Paikallis-historiasta olen löytänyt jotakin tuttua: lapsuudesta tutun ilon. Sen keveän ja aidon innostuksen, joka saa hyppimään riemusta. Uteliaisuus on aina ajanut etsimään vastauksia kysymyksiin.

Suurimman ilon ja onnistumisen tunteen saa löytäessään sen, mitä ei edes tiennyt etsivänsä. Eilinen kertoo, miksi olemme tässä ja nyt.

Hienointa on nähdä, kuinka menneisyys elää nykyisyydessä. Luolajassa seisovat sulassa sovussa ikaikaiset maatilat, uudet omakotitalot ja satavuotiaat ”mökkit”. Kaiken sydämenä on satavuotias koulu.

Sanoisin elävän historian olevan Hämeenlinnan parasta antia. Upea esimerkki elävästä historiasta on Ahveniston olympiapuisto, joka 2014 puhkesi jälleen loistonsa.

OMA KYLÄ ON PARASTA HÄMEENLINNASSA

MIKO MURTONEN

Toinen hieno paikka on vanha hautausmaa, jonka kivet taannoin putsasin kesätöissä. Moni paahtaa ohi pysähtymättä katselemaan ympärilleen. Kaikkein rakkain asia kotikaupungissani on silti oma kylä metsineen, peltoineen ja kouluineen.

Hämeenlinnalaiset häpeilevät turhaan! Vanajan kunnan aikaan kotiseutuhäpeää ei tunnettu. Vanajalaiset olivat henkeen ja vereen ylpeitä rakkaasta pitäjästään, vitsaillen joskus Hämeenlinnankin kustannuksella.

Pakkoliitoksen myötä ylpeys vaihtui vaikeisiin tunteisiin, jopa katkeruuteen. Tehtyä ei saa tekemättömäksi, mutta muistot säilyvät. Meidän tulisi vaalia sitä, mitä on vielä jäljellä. Mitä haluamme jättää jälkeemme? Historialliset miljööt ovat jotakin mittaamattoman arvokasta, mutta se ymmärretään usein liian myöhään.

Luolajan koulun pihaan saapuessa historia tervehtii tulijaa. Tutut rakennukset seisovat ylväinä sorakentän laidalla, omenapuiden ja mäntymetsän helmassa. Sisätiloissa sen sijaan eletään nykyaikaa.

On kiehtovaa, kuinka pian viisi sukupolvea on saanut oppinsa samojen seinien suojassa. Koululaiset kirmaavat kuin ennenkin, vaikka ympäröivät Vanajan viljavat pellot täyttyvät taloista.

Lopuksi kehotus jokaiselle: Hidasta. Katsele tuttuja kotikulmia historian silmin. Voin taata uuden maailman aukeavan, jos sille antaa mahdollisuuden.

SSA

**PARASTA HÄMEENLINNASSA:
AHVENISTON OLYMPIAPUISTO,
VANHA HAUTAUSMAA JA
LUOLAJAN KOULU**

21-vuotias Miko Murtonen ei tiedä itsekään, miksi hän on niin kiinnostunut historiasta.

MIKO MURTONEN

Proviisoriopiskelija, Luolajan koulun ja kylän historiikin kirjoittaja

HÄMEENLINNA ANSAITSEE KEHUT JOKA PÄIVÄ

SAILA KARPIOLA

Kiinteistösijoittaja Petri Yrjö-Koskinen pursuaa ideoita entisen Perttulan tylsämielisten kasvatuslaitoksen kehittämistä, mutta yhtä lailla ideoita kumpuaa muistakin Y-K Finlandin omistamista kiinteistöistä. Nyt mielessä pyörii Palanderin talon tontti, jonka Yrjö-Koskinen osti maaliskuussa.

– Tontti tarjoaa valtavat mahdollisuudet, Yrjö-Koskinen huomauttaa.

Perttulan koulurakennuksen kovatöinen remontti alkaa keväällä ja päärakennukseen on määrä tehdä lisää asuntoja. Samaan aikaan Y-K Finland remontoi pari vuotta sitten ostamaansa Maanmittauskonttorin korttelia ja remontit ovat käynnissä myös yrityksen Oulussa omistamissa rakennuksissa.

Edellisenä yönä Yrjö-Koskinen on herännyt kahdelta suunnittelemaan koulun ikkunoita ja kylpyhuoneita.

– Olen luonteeltani nopea riskien ottaja ja haluan, että minulla on monta projektia käynnissä. Minulla on paljon ideoita, mutta projektien loppuunsaattamiseksi vaaditaan lisävoimia. Sitä varten minulla on onneksi työntekijöitä, Yrjö-Koskinen naurahtaa.

Yrjö-Koskinen on ostanut viidentoista vuoden aikana 100 000 neliötä vanhoja rakennuksia Hämeenlinnasta, Rii-

himäeltä, Lahdesta ja Oulusta. Kaupat eivät tähän lopu, vaan mielessä on koko ajan uusia kohteita.

– Välillä tämä väsyttää, mutta ei kaduta. Aion jatkaa työn tekemistä ainakin 80-vuotiaaksi asti.

Yrjö-Koskinen muutti ensimmäisen kerran Hämeenlinnaan viisivuotiaana. Kansainvälinen perhe muutti liittalaan sukulaisen omistamaan Kankaisten kartanoon Äimjärven rannalle. Perheen oma kartano oli remontissa Riihimäellä.

– Synnyin Brysselissä ja ensimmäinen kotikieleni oli ranska. Valitettavasti en enää osaa ranskaa, mutta korostuksen kieli on jättänyt puheeseeni, Yrjö-Koskinen myöntää.

Lapsuus ja nuoruus Yrjö-Koskisella sujuivat Riihimäellä, opiskeluvuodet Turussa ja armeija-aika Upinniemen varuskunnassa. Oulussa mies johti maansiirtoalan yritystä, mutta sitten Yrjö-Koskinen meni töihin investointipankkiin.

– Se ei ollut minua varten. 15 vuoden työrupeaman jälkeen kaipasin jotakin konkreettisempaa. Rakkauteni vanhoja taloja ja esineitä kohtaan syntyi jo lapsena ja viimeiset 20 vuotta olen tehnyt töitä niiden parissa. Olen yhä ihan yhtä innostunut vanhasta kuin nuorempaanakin.

Yrjö-Koskinen asuu tällä hetkellä kahdessa osoitteessa. Toinen koti on Suomen kasarmilla, toinen Perttulan hienossa päärakennuksessa.

– Sain tietää vasta ostettuani Perttulan, että isoisäni isoisä, senaattori Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen oli osallisena tylsämielisten koulun muuttamiseen tänne Helsingistä. En siis ole sukuni ensimmäinen tässä paikassa. Se tuntuu hienolta.

Yrjö-Koskinen sanoo suoraan rakastavansa Hämeenlinnaa historian, luonnon ja upean keskustan takia. Hänen mielestään kaupungissa asuvat ihmiset ovat aivan liian vaatimattomia. Hämeenlinnassa pitäisi päinvastoin kulkea rinta rottingilla ja kehua kaupunkia kaikissa mahdollisissa yhteyksissä.

– Hämeenlinna tarvitsee lisää ihmisiä ja yrityksiä, eikä niitä tule tänne ilman, että kaupunkia arvostetaan.

Yrjö-Koskinen työ ei ole jäänyt huomaamatta. Hämeenlinna-Seura palkitsi viime vuonna hänet kotiseututekopalkinnolla ja tänä vuonna häntä muistettiin Vuoden Hämäläisenä.

Yrjö-Koskinen ei halua missään tapauksessa tuhota vanhaa ylikorjaamalla sitä.

– Antaa vanhan olla vanhaa ja antaa sen myös näkyä. Purkaminen ja uuden tekeminen on bisnestä. Korjaaminen on kaikkea muuta. Rahan takia ei vanhoja rakennuksia säästetä, vaan rakkauden.

Miten piristäisit kaupunkia?

– Rakentaisin uimahallin jatkeeksi ulkohallin Hämeensaareen. Maauimala on liian kaukana. Varikonniemeen siirtäisin kesäteatterin, sillä sinne turistit löytäisivät helposti.

Petri Yrjö-Koskinen on arvostanut lapsesta asti historiallisia rakennuksia

**PARASTA HÄMEENLINNASSA:
AHVENISTO, HISTORIA JA
VANAJAVESI.**

METSÄ JA MAISEMA KANTA-HÄMEESSÄ

ANNELI JUSSILA

Hämeen runsas ja monipuolinen luonto on houkutellut ihmisiä jo varhain niin asumaan kuin aikaa viettämään. Rautakautinen Hämeen alue oli vauras ja paikoin tiheästikin asuttu. Ruotsin vallan alkuaikojen keskiaikainen Häme käsitti suuren osan Suomesta, se ulottui ”suolamerestä suolamereen” eli Suomenlahdelta Pohjanlahdelle. Hämeen linnalääni kattoi melkein puolet eteläisestä Suomesta, jatkuen kauas Rautalammin taakse, ja Pirkanmaa oli luonnollisesti osa Hämettä.

Hämeen muuttuneita rajoja voi tarkastella vanhojen maakuntakarttojen tai hämäläismurteiden levinneisyyden avulla. Tässä artikkelissa kuitenkin keskitytään hämäläiseen luontoon nykyisen Kanta-Hämeen alueella.

Kanta-Hämeen luonto on helposti lähelleen päästävää ja monimuotoinen. Noin puolet alueesta kuuluu rehevään Etelä-Hämeen lehtokeskukseen, ja lopusta pääosa on karuhkoa Tammelan ylänköä. Maakunnan läntisimpään kärkeen osuu vielä Loimijokilaakson viljelyseutu, joka on osa Lounaisen viljelymaan maisemamaakuntaa.

Kanta-Häme sijoittuu suuren Järvi-Suomen lounaisimpaan osaan, mutta ainutlaatuisiksi sen tekevät luonnonpiirteiden ohella ikivanha kulttuurimaisema ja viljelyhistoria. Alueella on viljelty maata jo rautakaudella ennen ajanlaskun alkua; vanhimmat viljelyyn viittaavat siitepölylöydöt ovat pronssikaudelta.

MAASTONMUODOT

Kanta-Hämeen maisemaa hallitsevat tunnusomaiset harjut, joista merkittävimpiä ovat kolme Salpausselkää. Ensimmäinen Salpausselkä sivuaa maakuntaa kaakossa Hausjärvellä. Toinen kulkee Lopelta Janakkalan eteläpuolitse Lammille ja edelleen kohti Asikkalaa. Kolmas, katkonainen ja mutkitteleva harju kulkee Tammelasta Hämeenlinnaan, jossa se päättyy.

Kanta-Häme kuuluu kauttaaltaan vuokkovyöhykkeeseen.

Salpausselät ovat noin 11 000 vuotta sitten muodostuneita jäätikön reunan suistomaita eli deltoja. Kanta-Hämeen maisemaa muovaavat myös pitkittäisharjut, jotka syntyivät jäätikön sisäisten jokien pohjiin. Nämä harjut suuntautuvat usein luoteesta kohti Salpausselkiä jäätikön liikesuunnan mukaisesti. Hämeen harjuilla on usein rehevä kasvillisuus, ja niillä esiintyy jopa kuivaa lehtoa, kuten Hattelmalassa, Ahvenistossa, Komiolla ja Untulassa.

Kanta-Hämeessä on myös valtakunnallisesti arvokkaita moreenimuodostumakenttiä, kuten Punkalaitumelta Lopelle ulottuva drumliinikenttä sekä kumpumoreenikentät, joita on välillä Kalvola-Renko ja Lammi-Padasjoki.

Varsinaisia vuoria maakunnassa ei ole, mutta maaston korkokuva on silti hyvin vaihteleva erityisesti harjujen ansioista. Näköalapaikoista tunnetuimmat ovat Aulangonvuori, Tenholan

Kanta-Hämeen luonto on poikkeuksellisen monimuotoinen ja kulttuurihistoriallisesti rikas kokonaisuus, jossa vuosituhantinen ihmistoiminta on kietoutunut tiiviisti osaksi maisemaa.

Kuva: Anneli Jussila

Aulangon puistometsä on hieno esimerkki luonnon ja kulttuurin molempia rikastuttavasta rinnakkaiselosta.

linnavuori ja Saaren kansanpuiston Kaukolanharju. Kulttuuri ja luonto kietoutuvat yhteen harvinaislaatuisten linnavuorten ketjussa, joka seurailee Vanajaveden laaksoa Janakkalasta kohti luodetta. Usein linnavuorilta aukeaa näkymiä laajalti ympäristöön.

Myös taiteessa ja kirjallisuudessa nousevat esiin näköalat harjuilta. Runebergiä ihastutti unohtumaton näköala Hämeenlinnaan Hattelmalan harjanteilta, ja Albert Edelfelt maalasi Tammelan kesäyössä suomalaisen maisemamaalaukseen vaikuttaneen hienon teoksensa Näköala Kaukolanharjulta.

VESISTÖT

Kanta-Hämeessä on runsaasti järviä ja jokia. Vaikka se on pieni maakunta – ainakin historialliseen Hämeeseen verrattuna – on sen alueella harjuisuuden ja muiden maastonmuotojen ansiosta useita vedenjakajia.

Pääosa maakunnasta kuuluu Kokemäenjoen valuma-alueeseen. Vanajaveden vesistön lisäksi myös Loimijoki laskee tähän suureen emojokeen, vaikkakin eri reittiä. Maakunnan eteläisessä osassa, Lopella, vedet virtaavat pienen Yli-Myllyn suojelualueen läpi itään Vantaanjoen vesistöön. Maakunnan kaakkoisessa kulmassa virtaa etelään laskeva Mustijoki. Kerityn ja Punelian vedet puolestaan virtaavat lounaaseen Karjaanjokeen. Lännempänä Liesjärven ja Torronsuon kansallispuistojen välillä on vielä yksi vedenjakaja, jonka takaa vedet valuvat ensin etelään ja sitten länteen Paimionjoen vesistöön.

Suurimmat järvet ovat Vanajanselkä ja Tammelan Pyhäjärvi, mutta myös Lopella ja Hauholla on suuria ja kauniita järviä. Kanta-Hämeen järvet ovat tyypillisesti runsasravinteisia – muun muassa kuhan suosimaa järvityyppiä – mutta myös kirkasvetisiä järviä esiintyy varsinkin mannerjään sulamisen jälkeen vedenkoskemattomiksi jääneillä seuduilla kuten Tammelan ylängöllä.

MAISEMA-ALUEET JA KANSALLISPUISTOT

Maakuntaan kuuluu useita valtakunnallisesti merkittäviä maisema-alueita. Merkittävin lienee Vanajaveden laakso, joka on valittu yhdeksi Suomen 27 kansallismaisemasta. Se on laaja maisemakokonaisuus joka ulottuu Hämeenlinnasta Vanajanselälle, ja siihen kuuluu vehmasta luontoa samoin kuin ikivanhoja kylämaisemia, keskiaikainen Hämeen linna ja keskiaikaisia kirkkoja, sekä Aulangon ja Sibeliuksenmetsän suojelualueet.

Kanta-Hämeessä on myös kaksi kansallispuistoa, Torronsuo ja Liesjärvi. Torronsuo on Etelä-Suomen suurin suo. Se on lähes luonnontilaisena säilynyt keidas- eli kohosuo, jonka turvekerrostumat ovat syvimmillään yli 12-metrisiä, mikä tekee siitä myös Suomen syvimmän suon. Torronsuo alkoi muodostua Yoldiameren lahteen, kun meri vetäytyi alueelta. Radiohiiliajoitus kertoo, että alin turve on jo 10 500 vuotta vanhaa. Myös monet uhanalaistuneet lintu- ja hyönteislajit ovat löytäneet Torronsuolta turvapaikan. Siellä pesii ajoittain jopa harvinainen pohjoisen lintu, suokukko.

Liesjärven kansallispuisto puolestaan tarjoaa vaihtelevaa, moni-ilmeistä metsäluontoa sekä Korteniemen perinnemaisematilan, jossa niittyjä ja peltoja hoidetaan perinteisin menetelmin. Kuvankaunis hiekkarantainen Kyynäränharju, joka erottaa toisistaan Kyynäräjärven ja Liesjärven, havainnollistaa jääkauden pitkittäisharjujen muodostumista.

Evolla maakunnan koillisessa osassa on suuri, metsäinen ja järvinen retkeilyalue ja kaksi aarnialuetta. Isoja metsäseutuja on myös Tammelan järviylängöllä, joka kohoaa noin viisikymmentä metriä ympäristöään korkeammalle. Oletko sinä vierailut jossain näistä?

LEHTOKESKUKSEN VEHMAUTTA

Tammelan ylängön karuhkojen maisematyyppien ohella toinen merkittävä kokonaisuus on Etelä-Hämeen lehtokeskus. Siitä noin kolmannes sijoittuu Kanta-Hämeeseen ja loppuosa jatkuu Hollolan ja Tampereen seuduille. Kanta-Hämeen pinta-alasta noin puolet – koillinen osa – kuuluu lehtokeskukseen.

Kanta-Häme kuuluu lisäksi onnekaasti kauttaaltaan vuokkovyöhykkeeseen, joka on lehtokeskusta laajempi. Sinivuokko, valkovuokko ja paikoin jopa vaatelas keltavuokko kukkivat täällä keväisin. Keltavuokon katsotaan kuuluvan lounaisrannikon tammivyöhykkeeseen, mutta Etelä-Hämeen lehtokeskuksen suojissa sillä on kiinteä jalansija sisämaassakin.

Lehtokeskuksen rehevyydelle on useita selityksiä. Kallioperällä ja sen rapautumisominaisuuksilla on suora vaikutus maaperän ravinteisuuteen ja sitä kautta kasvillisuuteen. Hämeen lehtokeskuksen

Kuva Taneli Eskola

alueella esiintyy ravinteikkaista kivilajeista ainakin gabroa, amfiboliittia, pegmatiittia ja diabaasiakin, paikoin myös uraliittiporfyyriittiä.

Lehtokeskuksen tuntumassa myös järvet ovat usein eutrofisia ja suot minerotrofisia – suomeksi sanottuna runsasravinteisia. Myös alueen pienilmastolla on ollut suotuisia vaikutuksia kasvillisuuteen, sillä vesistöt ja harjut ovat lisänneet lämpimyyttä ympäröiviin seutuihin nähden.

Lehtokeskukselle ominaisia ja luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeitä piirteitä ovat tervaleppäkorvet, pähkinälehdot, kynäjalava- ja lehmusmetsiköt. Lehmusta esiintyy pienialaisina metsiköinä esimerkiksi Lepaalla ja Hakoisissa, ja jopa saarni kasvaa Kanta-Hämeessä, Hattulan pohjoisimmassa esiintymässä.

Kynäjalava taas on Vanajaveden rantojen tunnuslaji ja kantahämäläinen erikoisuus. Sen tilaa on viime vuosina seurattu tarkasti, ja sen elinympäristöä pyritään parantamaan Hämeenlinnan kaupungin mailla poistamalla varjostavia kuusia. Aktiivinen hoito onkin edistänyt kynäjalavan elpymistä. Nämä lehtomaiset metsät muodostavat arvokkaan osan Kanta-Hämeen luonnon monimuotoisuutta.

Hämeenlinnan ja Hattulan jyrkkärinteiset harjut ovat tunnettuja pähkinälehdostaan, joihin jo Topelius viittasi Maamme-kirjassa. Pähkinää kasvaa niin Lammilla, Hauholla, Kanta-Hämeenlinnassa kuin Kalvolassakin, muttei Rengossa, joka onkin vaihettumisvyöhykettä Tammelan ylängön ja Vanajaveden laakson välillä.

HÄMEEN OMA KUKKA

Hämenkylmäkukka (*Pulsatilla patens*) on erittäin uhanalainen, rauhoitettu laji, joka kasvaa nykyisin lähes yksinomaan Kanta-Hämeessä. Kylmäkukka on kotoisin itäisiltä aroilta, ja se viihtyy valoisilla harju- ja moreenirinteillä suosien paikkoja, joissa maanpinta on kevyesti rikkoutunut. Esiintymiä tunnetaan yhteensä noin 150, joista noin kolmannes sijaitsee Natura-alueilla.

Eniten kasvia on Hämeenlinnassa, Hattulassa ja Janakkalassa. Läntisimmät kasvupaikat sijaitsevat Lopella, itäisimmät Lammilla ja Tuuloksessa, missä sen seurana voi tavata myös kangasvuokkoa sekä kangasvuokon ja hämenkylmäkukan risteymää, liilakylmäkukkaa. Pohjoisimmat tunnetut esiintymät ovat Hauholla.

Kylmäkukan nimi tulee siitä, että kasvi kukkii varhain, jo huhtikuussa, ennen muita vuokkoja. Sen kukinta on keväisessä, paljaassa maisemassa vaikuttava näky. Puutarhoissa alkuperäinen laji ei menesty ja siihen koskeminen on lailla kiellettyä.

Kanta-Häme on asettanutta kulttuuriseutua, jolla ihmisen ja luonnon rinnakkaiselo on ikivanhaa, ja siksi

Kuva Tanelli Eskola

“LUONNONMAISEMA ON
HIDAS, SE MUODOSTUU YHTÄ
IHMISELÄMÄÄ PALJON PITEMMISTÄ
AIKAKERROSTUMISTA. LIIAN NOPEAT
MUUTOKSET VIERAANNUTTAVAT MEITÄ
LUONNOSTA - TARVITSEMME VANHOJA
METSÄÄ YHTÄ LAILLA KUIN VANHOJA
KULTTUURIMASEMIA KIRKKOINEEN,
KYLINEN, ASETTUNEINE VAINIOINEEN.
NE OVAT KULTTUURIMME JA HYVÄN
ELÄMÄN MAAMERKKEJÄ.”

siellä esiintyy myös arvokkaita perinnebiotooppeja. Monimuotoisen kasvi- ja hyönteislajistonsa takia ne luetaan omaksi luontotyyppikseen. Arvokkaita perinnebiotooppeja on muun muassa Hakoisissa, Hauholla ja Hämeen Härkätien varrella Leppälahdessa. Niiden niityillä kukkivat kellokasvit, matarat ja päivänkakkarat, ja niillä voi tavata myös harvinaisia kasveja, kuten idänverijuurta ja etelänhoikkaängelmää. Perinneympäristöt tarvitsevat säilyäkseen laidunnusta tai muuta hoitoa.

TAMMEN PALUU HÄMEESEEN

Tammen luontaisen kasvialueen ei ole katsottu ulottuneen Hämeeseen vaan rajoittuneen ns. hemiboreaaliseen vyöhykkeelle, mutta tilanne on jo nyt muuttunut lehtokeskuksen osalta. Ilmaston lämpenemisen myötä tammen taimia on levinnyt hämäläiseen metsäluontoon runsaasti.

Eikä tammi ole edes ollut pitkään poissa näistä maisemista, sillä Vanajaveden laaksossa kasvoi runsaasti tammia vielä keskiajalla. Siitepölytutkimukset Vanajaveden ja Ahvenistonjärven pohjasedimenteistä osoittavat kiistatta, että keskiajalla tammea kasvoi lehtokeskuksen eteläisissä maisemissa runsaammin kuin lehmusta ja jalavaa – se oli tuolloin itse asiassa melko levinnyt jalopuu. Tammen taantumiseen lienee vaikuttanut niin sanottu pieni jääkausi, eli 1600-luvulta 1800-luvulle jatkunut ilmaston kylmeneminen, mutta myös ihmisen toiminta. Tammia on käytetty muun muassa laivanrakennukseen valtaisia määriä.

Tammi on monimuotoisuuden avainpuu ja samalla sateenvarjolaji. Paljon kertoo esimerkiksi se, että Suomessa elää 150 perhoslajia joiden toukat syövät yksinomaan tammenlehtiä. Peräti viisisataa hyönteislajia on enemmän tai vähemmän riippuvaista tammesta.

KANTA-HÄMEEN LUONTO ANSAITSEE SUOJELUA

Suomalaista luontoa suojelevalla Luonnonperintösäätiöllä on toimisto ja Ikimetsäkauppa sekä pieni taidegalleria Hämeenlinnan kes-

kustassa. Sillä on hallussaan Kanta-Hämeessä keväällä 2025 kolmetoista suojelualuetta. Säätiö toimii lahjoitusvaroin ja yhteistyössä ELY-keskuksen kanssa.

Säätiön paikallisista suojelualueista mainittakoon Hauhon Utterinvuoren metsä ja Lopen Sininen Metsä eli Blue Forest. Molemmat ovat noin viidenkymmenen hehtaarin laajuisia ja edustavat luontotyyppiltään lehtomaista kangasta. Utterinvuori sijaitsee Iso-Roineen rantamalla. Sininen Metsä on Punelian ja Sakaran välisellä kannaksella ja käsittää molempien järvien rantaa sekä niitä yhdistävän joen. Rengossa säätiöllä on kahdenkymmenen hehtaarin monimuotoinen, kolmessa osassa suojeluun ostettu Keijunmetsä. Se on osa Paloniitunjärveä kiertävää suojelualueiden ketjua, jolle säätiön ensimmäinen suojeluun hankittu suokappale antoi sysäyksen.

Kanta-Häme on rautakaudelta asti ollut rikas maakunta, ja sitä sen luonto on edelleen. Maakunnalla on varaa lisätä konkreettista luonnonsuojelua alueellaan. Suomen vähäisestä suojellusta pinta-alasta suuri osa käsittää kitumaata ja muuta vähätuottoista maata, esimerkiksi tunturipaljakkoita. Kanta-Hämeessä tiukan suojelun piirissä on edelleen vain muutama prosentti metsästä. Ja kuitenkin juuri täällä olisi paljon suojeltavaa.

Luonnontilaisista soista on onnistuttu suojelemaan upea Torrionsuo. Myös maailmanlaajuisesti harvinaiset Salpausselät puustoineen ansaitsisivat kuitenkin lakisääteisiä suojelualueita. Samalla olisi aika tehostaa myös rehevöpohjaisten metsien suojelua. Lehdoissa ja lehtomaisilla mailla elämä kukoistaa rikkaimpana ja monimuotoisimpana. Lehdossa voi pesiä tuhat lintuparia hehtaarilla, kun kuivalla kankaalla määrä ei nouse usein edes sataanviiteenkymmeneen.

Tarvitaan selvästi enemmän suojelualueita Suomessa harvinaisille lehtomaisille maille, joilla luonnon monimuotoisuus kukoistaa vahvimmin.

ANNELI JUSSILA

Kirjoittaja on Luonnonperintösäätiön suojelujohtaja ja tietokirjailija. Jussilalta ilmestyi syksyllä 2025 kirja Alkumetsä – Pentti Linkolan sydänmailla Dosencon kustantamana.

ARJEN KIELTÄYMYKSIKSI JUHLIEN ILOIHIN

ANNA-MARIA VILKUNA

Hitaus ja kärsivällisyys kuuluivat perinteiseen hämäläiseen ruokakulttuuriin. Elämänrytmi oli sidottu luonnon kiertokulkuun, jota oli kunnioitettava. Kirkkovuoden juhliin virittäytyttiin paastoamalla ja hiljentymällä. Tässä artikkelissa kuvataan hämäläisiä ruokailutapoja ennen esiteollista aikaa, jolloin ruoan hankkiminen, säilöminen ja valmistus vaativat aikaa, hätäilylle ei ollut sijaa.

Keskiajalla aika, eli vuodenajat ja kirkkovuosi, määrittivät mitä hämäläisessä ruokapöydässä tarjottiin. Syksyisin täytettiin vilja-aitat, ja sadonkorjuun jälkeen, kun ilmat olivat viilenneet, aloitettiin teurastukset. Kala taas pyydystettiin kutuaikoina keväällä ja syksyllä. Tuore ruoka ja etenkin liha olivat arkena ylellisyyttä, sillä suurin osa kalasta ja lihasta nautittiin eri tavoin säilötyinä. Erityisesti keskiajan hämäläinen oli mieltynyt happaman makuun.

Keskiajalla sydänhämäläiseen ruokakulttuuriin juurtui monia piirteitä, jotka säilyivät aina esiteollisen ajan alkuun 1700-luvun jälkipuoliskolle. Ruokaa oli rajallisesti tarjolla, ja sen hankkiminen sekä valmistus vaativat paljon aikaa, kärsivällisyyttä ja raskasta työtä. Mielessä oli jatkuvasti pelko varastojen ehtymisestä ennen kuin uusi sato olisi saatu korjattua ja säilötyä talteen.

Tämä tarkoitti myös, että arkiruoka oli jokseenkin yksipuolista. Päivästä toiseen pöytään katettiin leipää, velliä, puuroa ja kuivattua tai hapatettua

kalaa, jota valmistettiin pikkukaloista, kuten ahvenista ja särjistä. Hapatus aloitettiin ripotteleamalla tuoreille kaloille jauhoja ja suolaa, jos sitä oli käytettävissä. Kun kalat olivat auringon lämmössä sopivasti hapantuneet, ne pakattiin ilmatiiviisiin tynnyreihin, joissa ne säilyivät pitkään. Vielä 1700-luvulla hapankalaa syötiin eri puolilla Suomea!

Vellien ja puurojen ohella tarjolla oli usein myös kaalisoppaa tai papurokkaa. Kapakalaksi kutsutusta kuivatusta kalasta ja nauriista keitettiin jauhoilla höystettyä rokkaa, jonka kyytipojaksi tarjottiin piimää tai olutta. Kalat ja muut kylmät ruoat tarjottiin puulaudoilla ja vadeissa. Aterian alkaessa esiin otettiin oma puukko ja lusikka. Myös matkalle lähtiessä piti muistaa pakata mukaan omat ruokailuvälineet.

Keskiajalla vuodenajat vaikuttivat päivittäisten ateriakertojen määrään. Pimeimpänä ja kylmimpänä aikana vietettiin hiljaiselämää sisätiloissa ja päivän aikana syötiin kolmesti. Talven vaihtuessa taas kevääksi valon määrä lisääntyi ja ilmat hiljalleen lämpenivät, jolloin siirryttiin jälleen raskaampiin ulkotöihin ja neljään ruokailuun päivässä. Päivä aloitettiin varhain suuruksella, päivällinen oli murkina ja illalla syötiin ehtoollinen. Kesäaikana oli murkinan ja ehtoollisen välissä lounas, kun aurinko paistoi lounaasta.

Kun arkena syötiin säästeliäästi ja yksipuolisesti, oli juhlissa toisin. Silloin oli hyväksytyä ylensyödä ja nautiskella. Erityisesti herkuteltiin lihalla, jota

**“PAASTO KUULUI KESKIAJAN
HÄMÄLÄISEN ARKEEN JA JUHLAN
ODOTUKSEEN HILJENTYMISEN JA
VALMISTAUTUMISEN AIKANA.”**

Suurimmat kalasaaliit saatiin keväisin ja syksyisin kalojen kutuaikaan. Kalat säilöttiin heti savustamalla, kuivamalla tai hapattamalla. Suolaaminen yleistyi vähitellen 1300-luvulta alkaen, kun hansakauppiat alkoivat tuoda Suomeen Lüneburgin suolaa. Suola oli kuitenkin tavalliselle kansalle kallista, ja perinteiset säilöntämenetelmät olivat vielä pitkään kunniaissa.

arkena oli harvoin tarjolla. Juhlaruokia olivat liemessä kypsytetty lihakimpale sekä lihaiset herne- ja papurokat. Ohraryyneistä kypsytettiin maitopuu, joka syötiin kunnon voisilmällä.

Katolisen opin paastomääräykset kuuluivat keskiajan hämäläisen arkeen ja juhlan odotukseen hiljentymisen ja valmistautumisen aikana. Kielto syödä paaston aikana lihaa palautuu luomiskertomukseen. Sovittaakseen Aatamin teon ihmisen tuli kieltäytyä syömästä eläintä maan päällä. Kalaa oli luvallista nauttia, sillä synnit huuhtelevassa vedessä elävä kala oli säästynyt Jumalan kiroukselta.

Viikon virallisia paastopäiviä olivat keskiviikko, perjantai ja lauantai. Näinä päivinä itsekuria harjoittaen muisteltiin Jeesuksen piinaviikon kärsimyksiä: keskiviikkona Juudas kavalsi Jeesuksen, perjantaina Jeesus ristiinnaulittiin ja lauantai

oli omistettu Neitsyt Marialle. Kirkkovuoden merkittävimpiin juhliin, pääsiäiseen, helluntaihin, mikkeliin ja joulun, virittäydettiin useamman päivän paastolla.

Uskonpuhdistuksen jälkeenkin Hämeessä paastottiin, vaikkei reformatiivinen kirkko tätä enää vaatinut. Hämeen linnassa vietettiin ainakin vielä vuonna 1550 pääsiäistä edeltävä neljäkymmenen päivän paasto aika, jolloin linnan lihavarastoihin ei kajottu.

Katolisen kirkon paastomääräykset unohtuivat hiljalleen, mutta ruokakulttuurissa muistot säilyivät. Sekä arki- että juhlaruokailuun jäi pitkäksi aikaa katolisen ajan tapoja käytännön syistä. Lihavarastoja oli tarpeen säännöstellä, joten kalapäivät olivat tervetulleita. Perjantai onkin ollut pitkään kalapäivä. Vanhat paastoruokat, kuten mämmi ja lipeäkala, ovat nyt juhlaruokiamme.

Keväällä pyydettiin ranta-vesiin kutemaan tulleita haukia. Kookkaat hauet halkaistiin ja kuivattiin auringon lämmössä. Kuivattu hauki eli kapakhauki oli suuri herkku myös keskiajan ruhtinaiden ruokapöydissä.

Kuvat Olaus Magnuksen teoksesta Pohjoisten kansojen historia.

ANNA-MARIA VILKUNA

Kirjoittaja on Metropolia Ammattikorkeakoulun dosentti

HÄMEENLINNA-SEURA SYNTYI RAKKAUDESTA KOTISEUTUUN

SAILA KARPIOLA

Kun Hämeenlinna-Seura perustettiin, elettiin yhtä lailla yleisen, kotiseuturakkauden ja nostalgian värittämää aikaa kuin vuonna 2025.

Aika on muuttanut maata ja sen asukkaita kovalla kädellä. Sotien jälkeen elettiin kotiseutuliikkeen nousun aikaa, sillä kotiseututyölle oli selvä sosiaalinen tilaus. Sillä haluttiin vahvistaa kansakunnan tulevaisuudenuskoa ja yksimielisyyttä. Tähän vaiheeseen ajoittuu paitsi Hämeenlinna-Seuran perustaminen vuonna 1945 myös valtakunnallisen kotiseutuliiton perustaminen neljää vuotta myöhemmin vuonna 1949.

Kotiseutuliitto on edelleen Suomen suurin kansalaisjärjestö 150 000 jäsenellään ja uusia kotiseutuyhdistyksiä perustetaan nyt jo kaupunginosiin ja kyliin. Kotiseutu ei ole enää siellä, missä olemme syntyneet, vaan siellä, missä meidän sydämemme on.

Enää ei ole vain yhtä kotiseutua, vaan kotiseutuja voi olla monta. Se ei ole enää pelkkää nostalgiaa, vaan tätä päivää.

Hämeenlinna-Seuraa ei jouduttu rakentamaan tyhjältä, vaan seuralla oli pitkät juuret syvällä maaperässä. Tosiasiassa kotiseuturakkaus oli elänyt kaupungissa vahvana jo pitkään.

Vuonna 1937 Hämeenlinnaan oli perustettu Historiallinen seura, ja Hämeen Heimoliitto teki paikkakunnalla merkittävää työtä vuodesta 1925 alkaen. K.O. Lindeqvistin tekemät Hämeenlinnan kaupungin tarinat ilmestyivät vuosina 1926 ja 1930.

Joukko arvovaltaisia hämeenlinalaisia kokoontui kaupungin vuosipäivänä 19.1.1945 Raatihuoneelle perustamaan Hämeenlinna-Seuraa. Sen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin pormestari Arvi Kivikari ja varapuheenjohtajaksi Matti Alanko, kaupunginvaltuuston varapuheenjohtaja.

Perustavassa kokouksessa asetettiin viisi alajaostoa: valistusjaosto, taidejaosto, talousjaosto, kunnallinen jaosto ja kotiseutujaosto. Seuran perustajien kunnianhimoisena tarkoituksena oli elvyttää kaupungin taide-elämää taidenäyttelyillä, teatterivierailuilla sekä julkisilla taideteoksilla. Kaupungin historian vaaliminen oli oleellinen osa toimintasuunnitelmaa.

Hämeenlinna-Seuran perustamishankkeen isänä pidetään lehtori Felix Seppälää, joka harkitsi seuran perustamista kaupungin ”madaltuneen henkisen tason kohottamiseksi”. Seura puolusti alusta asti kaikkea kulttuurihistoriallisesti tärkeää ja säilyttämisen arvoista. Parhaimmillaan jäseniä oli 500.

Julkaisutoiminta on ollut aina Hämeenlinna-Seuran vahvuus, mutta seuralla on ollut sormensa pelissä myös esimerkiksi muistolaattojen ja taideteosten saamisessa kaupunkiin. Seura luetteloi rakennukset ja niissä asuneet tärkeät kaupunkilaiset niin suurella antaumuksella, että Hämeenlinnaa on sanottu muistolaattojen kaupungiksi. Laattoja on arvioitu olevan kaupungissa ainakin 80.

Hämeenlinnassa seura oli näkyvästi mukana myös rakennussuojelussa. Kovaa kamppailua käy-

tiin muun muassa Skogsterin rakennusryhmän säilyttämisestä. Onnistuneita hankkeita olivat Piparkakkutalon ja Puntilan talon säilyttäminen. Seura on valinnut vuoden hämeenlinnalaisen vuosina 1980-2006. Ensimmäiseksi vuoden hämeenlinnalaiseksi valittiin tekstiilitaiteilija Laila Karttunen. Valinta on julkistettu perinteisesti kaupungin perustamisen vuosipäivänä 19.1.

Hämeenlinna-kotiseutujulkaisun ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1951. Vuonna 1973 lehden nimeksi tuli Hämeenlinna-Wanaja : kotiseutujulkaisu.

Toisen julkaisusarjan, Arx Tavastican, seura sai, kun Hämeenlinnan historiallinen seura yhdistyi Hämeenlinna-Seuraan. Sarjassa julkaistiin tutkimuksellisia artikkeleita.

Julkaisujen uusia aikoja alkoi, kun seura täytti 60 vuotta ja juhlien kunniaksi julkaistiin kuvateos Kaupunki kuvissa I, jossa on valokuvia 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Hämeenlinnasta.

Kaupunki kuvissa II: Valokuvia Hämeenlinnasta 1930-1960 -luvulta ilmestyi vuonna 2007 ja kolmannessa osassa keskityttiin 1960–1980-lukuihin. Kirjasarjan neljäs osa on omistettu teemallisesti urheilukuvulle.

Kuva: Hämeen Sanomati

Kotiseututyö on muuttunut. Hämeenlinna-Seuran puheenjohtaja Helena Lehkonen karsii isosorsimoita Vanajaveden rannalta.

IHMISELLÄ ON MONTA

Kuva Suomen kotiseutuliitto.

Vilkuna, Emeritusprofessori Janne Vilkunalle kotiseuturakkaus on tullut verenperintönä.

KOTISEUTUA

SAILA KARPIOLA

Kotiseutu ja kotiseututyö muuttuvat jatkuvasti, mutta kotiseutu on ihmiselle edelleen yhtä tärkeä kuin se on aina ollut. Kotiseutu on siellä, missä ihmisen sydän on.

– Enää ei ole vain yhtä kotiseutua, sillä muuttojen myötä ihmiselle syntyy monta kotiseutua. Nykyinen vaikea maailmantilanne, johon ei voi vaikuttaa, on myös saanut ihmiset katsomaan lähelle. Kotiseutu on alkanut kiinnostaa monia ihan uudella tavalla, Suomen Kotiseutuliiton puheenjohtaja, emeritusprofessori Janne Vilkuna sanoo.

Suomi on kansainvälistynyt nopeasti ja monen kaupungin väkiluku kasvaa lähinnä maassa- ja maahanmuuton vuoksi. Vie kuitenkin aikansa ennen kuin muuttajia saadaan mukaan kotiseututyöhön.

– Voi olla, että Suomessa kasvanut toinen maahanmuuttajien sukupolvi kokee jo asuinpaikkansa omaksi kotiseudukseksi. Kun karjalaiset joutuivat evakkoon, vei heiltäkin aikansa ennen kuin he tunsivat uuden kotiseudun omakseen.

Kotiseutuliitto on 150 000 jäsenellään Suomen suurin kulttuurialan kansalaisjärjestö. Samaan aikaan, kun Suomi harmaantuu, harmaantuvat myös yli 800 kotiseutuyhdistyksen jäsenet.

Vaikka Kotiseutuliitto on tehnyt paljon saadakseen nuoria mukaan toimintaan, on jäsenkunnan vanheneminen Vilkunan mielestä luonnollista. Omat juuret ja kotiseutu alkavat nimittäin kiinnostaa ihmistä yleensä vasta 50-60-vuotiaana.

– Joissakin kaupungeissa jaetaan paikkakunnalle muuttaville tietoisuus, jossa on tietoa uudesta kotikaupungista. Olisi hyvä, jos kaupunki ottaisi

vahvasti kotiseutuyhdistyksenkin mukaan tiedotukseensa, jotta kotiseututoimintaan saataisiin mukaan kaikenikäisiä uusia asukkaita.

Vilkuna uskoo, että kotiseutuyhdistykset ovat hyvä lääke ihmisten yksinäisyyteen. Yhteisöllisyys vahvistuu niissä puolin ja toisin yhdessä toimien.

– Nuoria ei kiinnosta yleensä pitkäjänteinen työ, mutta he lähtevät mieluummin mukaan itseään kiinnostaviin hankkeisiin, jos hankkeilla on selkeä alku ja loppu. Liitto on jo pitkään tehnyt töitä saadakseen nuoria mukaan toimintaan. Meidän lippulaivamme on ollut suosittu Mestarit ja kisällit -hanke, joka sai 2022 Euroopan kulttuuriperintöpalkinnon. Siihen saatiin taloudellista tukea muun muassa Suomen kulttuurirahastolta ja opetus- ja kulttuuriministeriöltä, Vilkuna sanoo.

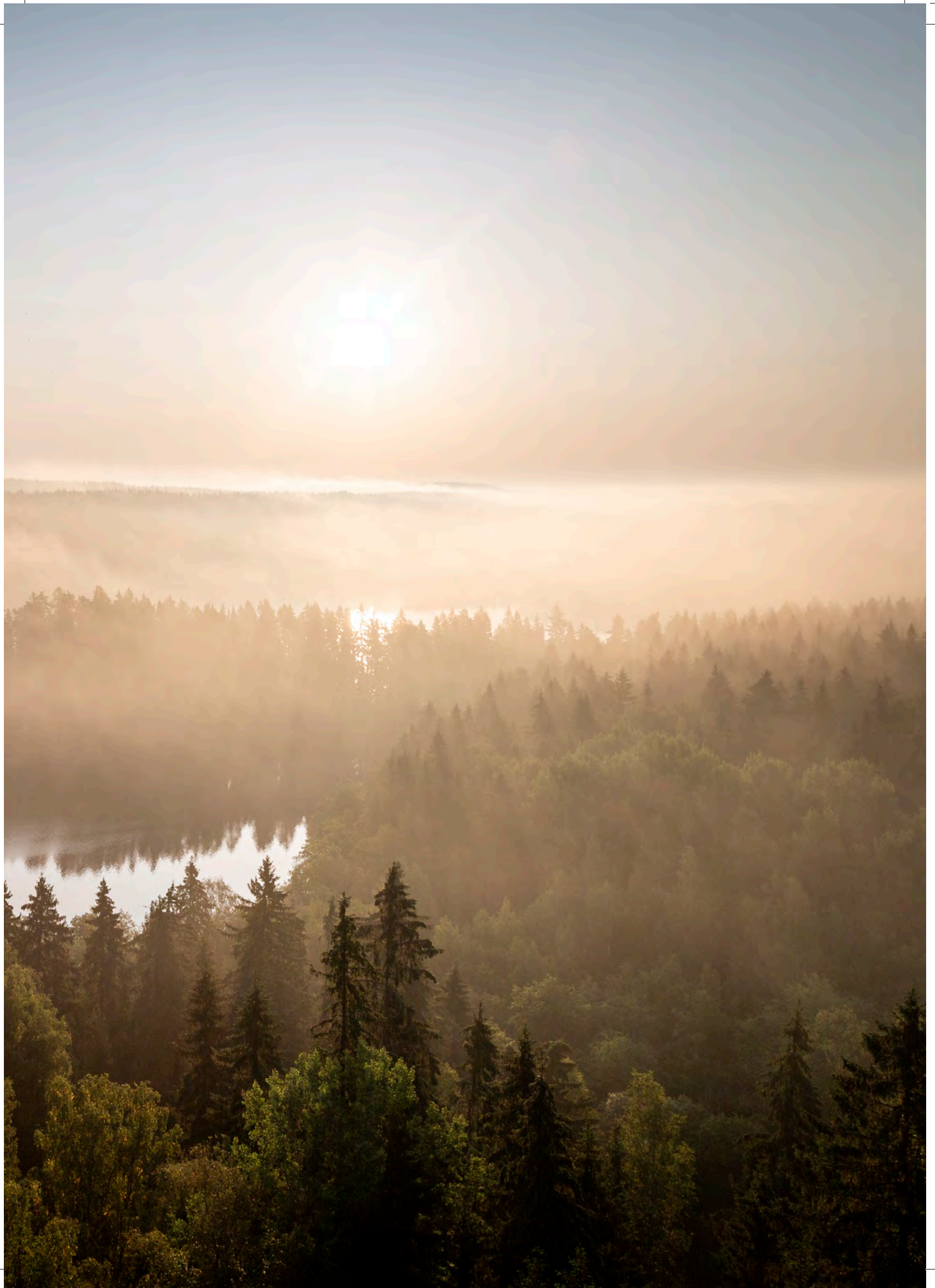
Kotiseutuliitolla on aivan erityinen paikka Janne Vilkunan sydämessä, sillä hänen iso-isänsä akateemikko Kustaa Vilkuna perusti 40-luvulla Talonpoikauskulttuurin säätiön, joka oli tavallaan Kotiseutuliiton edeltäjä. Kustaa Vilkunan lapsenlapsi Janne Vilkuna oli Suomen ensimmäinen museologian professori.

Ensi syksynä Valkeakosken kotiseutupäivillä Vilkuna jättää 12 vuotta puheenjohtamansa Kotiseutuliiton valtuuston.

– Liitto niin kuin muutkin kulttuurialan toimijat ovat tänään haastavassa tilanteessa. Olemme jo pitkään huolehtineet opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämien seurantalosten korjausavustusten jakoprosessista, mutta viime vuonna määrärahaa pudotettiin 1,7 miljoonasta 0,7 miljoonaan. Korjaustarpeet eivät kuitenkaan ole vähentyneet, sillä avustuksia haettiin peräti 8 miljoonaa, Vilkuna sanoo.

Kuva Miika Kangasniemi

LEIPURIMESTARI KELLUI KESKUSTASTA KANTOLAAN

SAILA KARPIOLA

Järvien kaupungissa on aina uitu, mutta Hämeenlinnan keskustassa on haluttu uida uimahuoneissa, eikä rantavedessä. Rannat olivat epäsiistejä, sillä Vanajavedessä uitettiin, juotettiin ja pestiin myös hevosia ja kodin likapyykkejä.

Wetterhoffin rannassa liplattivat laineet.

UIMALAITOS OLI AHKERASSA
KÄYTÖSSÄ JA SEN TOIMINTA
ANTOI LÄHTÖLAUKAUKSEN
MUUN MUASSA UIMAKOULUN
PERUSTAMISELLE.

Vanajavesi. Uimahuone oli suosittu paikka neljäkymmentä vuotta.

Ensimmäiset tynnyrien varassa kelluvat uimahuoneet avattiin Hämeenlinnassa jo 1880-luvulla. Uimahuoneet olivat pieniä ja niissä oli jaettu miesten ja naisten vuorot. Miehet saivat uida oikeastaan koko päivän, mutta naisille oli varattu vain pari keskipäivän tuntia.

Samoihin aikoihin avattiin Hämeensaaren kylpylaitos vuonna 1878. Mainoksista päätellen laitos toi pikkukaupunkiin mannermaisen modernin tuulahduksen:

”Laitoksessa on joka päivä tarjonna kaikenlaisia kylpyjä, joita vesiparannuslaitoksessa käytetään, kuin myös kylpyjä lääkkeitten kanssa. Sähkövoimaa käytetään tarpeellisissa tapauksissa, ja keuhkotautisille pidetään tarjonna taajennettua ilmaa. Erilaisia mineralivesiä on myöskin saatavilla.”

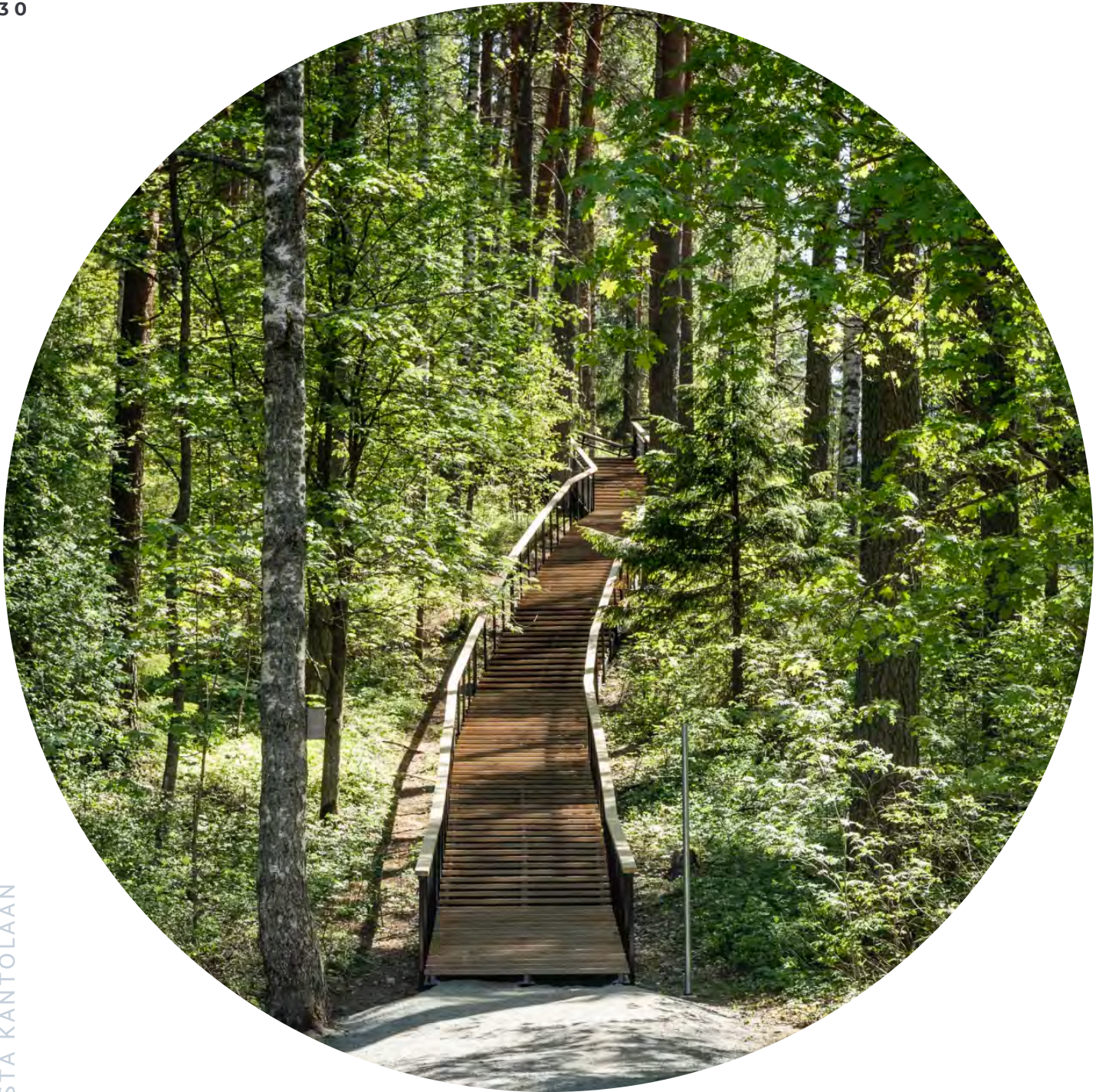
Kovin pitkään ei laitoksessa voitu ottaa kylpyjä lääkkeiden kanssa sillä se paloi maan tasalle. Sammutustöitä vaikeuttivat rakennuksen ympärille kohonnut tulvavesi ja tulvan ympäröivät halkopinot.

Vuosi 1911 oli hieno vuosi. Ensin olivat yleiset laulujuhlat ja sitten Rauhankadun päässä avattiin ennen näkemättömän hieno uimalaitos. 31 metriä pitkässä ja 12 metriä leveässä laitoksessa oli kaksi 12 metrin uima-allasta sekä kaksi kolmikerroksista hyppytornia.

Nuoret miehet seurasivat tarkasti muita uima-reita.

”Siellä näki usein tunnetun hämeenlinalaisen kirjakauppias Enok Rytkösen, joka oli paitsi hyvä uimari myös uimahyppääjä. Rytkönen oli niitä harvoja hämeenlinalaisia joka siihen aikaan jo harjoitti avantouintia. Hän hankki uimalaitokselle erääseen uimakoppiin kamiinan, jonka lämmössä itseään lämmitteli avantouinnin jälkeen”

Uimalaitoksella kävi ahkerasti myös leipurimestari Fr. Möller, joka oli melkein yhtä lihava kuin pitkäkin. Kerrotaan, että hän kelluessaan nukah-ti usein. Ei ollut mikään ihme, että Möller monasti heräsi vasta vastakkaisella rannalla Kantolas-sa. Tuuli ja laineet kun olivat kuljettaneet hänet sinne.

Kuva Hämeen Sanomien arkisto

Kuva Hämeenlinnan Kaupunki

Uimalaitos oli ahkerassa käytössä ja sen toiminta antoi lähtölaukauksen muun muassa uimakoulun perustamiselle.

Vasta kun Ahvenistolla avattiin maauimala vuonna 1952, purettiin hyvin palvellut uima-

laitos pois. Hämeensaaren Vanhan kentän ja Hämeenkaaren lähelle suunniteltiin vuonna 1970 kahdeksanratainen uimahalli, joka avattiin yleisölle vuonna 1976. Hallin laajennusosa valmistui 2001. Viimeisin peruskorjaus tehtiin vuosina 2016–2017.

SAILA KARPIOLA

Kirjoittaja on Hämeen Sanomien toimittaja, Hämeenlinna-Seura ry:n jäsen ja Muistojen Hämeenlinna -sivujen ylläpitäjä.

PERTTULA ON UUDEN EDESSÄ

SAILA KARPIOLA

Historiallinen Perttulan kartano Hämeenlinnassa herää uuteen eloon, kun alueelle muuttaa perheitä ja yrittäjiä, ja rakennuksia kunnostetaan laajasti.

Hattelmalan harjun laella Miemalan Alikylässä sijaitseva Perttulan tylsämielisten kasvatuslaitos ehti jo rapistua ennen kuin Petri Yrjö-Koskinen osti paikan Senaatti-kiinteistöiltä vähän yli kymmenen vuotta sitten.

Ennen Yrjö-Koskista oppilaitoksessa oli vuokralla Kiipulasäätiö, joka muutti kuitenkin Kiipulaan vuonna 2013.

Nyt uutta tulemistaan tekevää Perttulaa kunnostetaan ahkerasti.

– Alueelle on jo tullut kymmenen yrittäjää. Täällä asuu tällä hetkellä parikymmentä perhettä, Yrjö-Koskinen sanoo.

Kartanon rakennutti Hämeen läänin kuvernööri, Otto Carl Rehbinder 1850-luvulla. Uuden päärakennuksen piirustukset laati arkkitehti C. A. Edelfelt.

Perttulan kartano perustettiin alkujaan kruunun ratsutilaksi. Tilan historia ulottuu 1500-luvun alkuun.

Perttulan vanha vesitorni on ollut ahkerassa käytössä, mutta nyt se on lähinnä nähtävyyks.

– Parhaimmillaan Perttulassa asui 300 henkeä. Olen erityisen iloinen siitä, että joukossa on nytkin paljon lapsiperheitä, Petri Yrjö-Koskinen korostaa.

Perttulassa käytiin koulua vuoteen 2013 asti, mutta vuonna 2014 Yrjö-Koskinen osti vanhan kartanon. 45 hehtaarin alueella on kymmeniä rakennuksia aina naisopettajien käytössä olleesta Suruttomasta Pikkusaunaan, Polkupyöräpajaan ja opetuskasvihuoneisiin.

– Kun me ostimme tilan, rakennukset olivat aivan tyhjiä.

Tähän mennessä Perttulassa on remontoitu jo useita rakennuksia. Yrjö-Koskinen asuttamaan päärakennukseen tehdään vielä lisää asuintiloja. Suureen kouluun remontoidaan kaikkiaan 13 asuntoa.

Perttulaan on helppo ihastua, sillä maisemat ovat upeat ja tila on täynnä hauskojakin yksityiskohtia. Pikkuriikkinen aitta on arkkitehti Edelfeltin suunnittelema ja koulun kylkeen rakennettu vesitorni on niin erikoinen, että se varastaa huomion.

– Tämä on persoonallinen paikka. Yleensäkin kaikki persoonallinen myy. Jotakin minä keksin vielä tuohon vesitorniinkin, mutta vielä en ole saanut toimivaa ideaa.

Perttulassa on kymmeniä rakennuksia. Yrjö-Koskinen osti tilan vuonna 2014.

PERTTULAAN ON HELPPO IHASTUA,
SILLÄ MAISEMAT OVAT UPEAT JA TILA
TÄYNNÄ HAUSKOJAKIN YKSITYISKOHTIA.

NÄLKÄVUOSIEN SUURROSVOT KAAPPO SUTKI JA HALLIN JANNE

TAPANI BAGGE

Hämeenlinnan vankilassa istui 1800-luvun loppupuolella kaksi nälkävuosien suurrosvoa, Kaappo Sutki ja Hallin Janne. Kummastakin olen kirjoittanut kirjan.

Joskus kirjan idea muhii pitkään.

Vuonna 1991 luin tuoreeltaan artikkelikokoelman Kun halla nälän tuskan toi: Miten suomalaiset kokivat 1860-luvun nälkävuodet. Siinä oli Antti Häkkisen artikkeli ”Varkauksia alkoi ilmetä syksyisin”, jossa kerrottiin Hallin Jannesta, Aleksanterista ja Kaappo Sutkista.

Gabriel Sutki oli kauhavalainen huutolaispoika, joka oppi varhain lukemaan ja kirjoittamaan. Maatöissä hän ei viihtynyt, vaan lähti kiertämään maata ja hankki elantonsa petoksilla ja varkauksilla. Hän kutsui itseään tavarantasaajaksi.

Innostuin heti tästä suomalaisesta Robin Hoodista ja aloin kerätä tietoa hänestä ja koko aikakaudesta.

Keväällä 2018 eli 27 vuotta myöhemmin Sutki sitten pujahti väkisin päähäni ohi aikatauluun merkityn kirjan ja saneli minulle muistelmansa. Ne ilmestyivät 2019 nimellä Maantien kutsu – Gabriel Sutkin muistelmat.

Pitkään oli Sutki odottanut. Hän kirjoitti omat muistelmansa alun perin Hämeenlinnan vankilassa 1874, mutta vankilanjohtaja hävitti ne. Oli jo aikakin korjata vääryys.

Hämeen linna vuonna 1869 etelästä kuvattuna.

“HÄMEENLINNA OLI MERKITTÄVÄ PAIKKA NÄLKÄVUOSIEN SUURROSVOLLE.”

Hämeenlinnan lääninvankila.

Hallin Hurja – Hallin Jannen tarina Santeri Marianpojan kertomana ilmestyi 2023.

Juhani Juhani-poika Mattila eli Hallin Janne oli kestikievarin komea ja kaunisääninen poika Kuorevedeltä. Postimiehen murhanneesta ja ryöstäneestä Jannesta kirjoitettiin jo aikoinaan arkkiviisuja ja romaani ja näytelmiä, tehtiin myöhemmin elokuva ja oopperakin. Piian poika Aleksanteri eli Santeri-renki niissä hädin tuskin mainitaan. Hänet kuvataan usein riivaajahahmoksi, joka yllytti viatonta Jannea rikoksen poluille.

Jannen tarina kaikkine vaiheineen ja naisjuttuineen on todella värikäs, mutta ihmisenä Jannesta oli vaikea saada otetta. Usein hänestä on rakennettu väärin ymmärrettyjä sankaria, mutta ei hänessä oikein ollut ainesta siihen.

Aloitin kirjan Jannen näkökulmasta, mutta vasta kun keksin vaihtaa kertojaksi Santerin ja näkökulman sinä-muotoon, tarina lähti kulkemaan. Keskiössä on silti koko ajan Janne, jota Santeri puhuttelee.

Loppujen lopuksi Santeri on näistä kahdesta mielenkiintoisempi hahmo. Miksi hän halusi pysyä Jannen varjossa? Janne oli tuleva isäntä ja Santeri renki, eikä Santeri ollut mikään kapinallinen. Hän ryhtyi rikokseen, koska halusi olla mieliksi Jannel-

le. Varmasti myös taloudellinen hyöty houkutteli. Siitäkin Janne kuori kermat, ja Santeri tyytyi osaansa.

Lukujen alussa käytin soveltuvien osin Hallin Jannen laulua, jota on usein väitetty Jannen itsensä sepittämäksi. Ensimmäisenä sen julkaisi keuruulainen Herman Saxberg alias Pilli-Hermanni. Hänen jälkeensä arkkiveisua on muokannut ja lisäsaekistöjä sorvannut moni muu. Myös minä.

Elokvassa laulun laulaa Olavi Virta, mutta Tapio Rautavaaran levyttämä versio on tunnetumpi. Äänikirjaa varten Pekka Tiilikainen lauloi kaikki kirjani 27 säkeistöä itseään kitaralla säestäen. Komeasti lauloikin.

Hämeenlinna oli merkittävä paikka nälkävuosien suurrosvoille. Vankilapaoistaan kuulu Sutki karkasi kyllä vanhasta Hämeenlinnan vankilasta, mutta uudesta hän ei enää onnistunut pakenemaan. Niinpä hän anoi karkotusta Siperiaan, jossa ryhtyi suutariksi ja perusti perheen.

Hallin Janne taas odotti Hämeenlinnan vankilassa tuomiotaan lavantaudin kourissa, tuli lopulta synnintuntoon ja tunnusti. Janne ja Santeri saivat kuolemantuomion, joka ajan tavan mukaan muutettiin karkotukseksi Siperiaan. Matkalla Janne kuitenkin karkasi ja päätyi lopulta Amerikkaan.

TAPANI BAGGE

Kirjoittaja on kirjailija ja Crime Time –kustantamon perustajajäsen.

HÄMÄLÄINEN.

N:o 1.

Perjantaina Syyskuun 3 päivänä

1858.

Tämä sanomalehti annetaan tämän näköisenä ja kokoisena joka perjantai Hämeenlinnassa ja maksaa tältä vuodelta 30 koppekaa. Sitä saadaan tilata kaupungin kirjapuolessa ja kuulutuksia otetaan vastaan sekä siellä että kirjapainossa. Tampereella ottaa herra apteekari Serlachius kuulutuksia tähän lehteen.

Ylihuomenna saarnaa Hämeenlinnan kirkossa sekä suomalaisessa että ruotsalaisessa jumalainpalveluksessa v. past. Polviander.

Sorihintoja.

	Hämeenlinnassa	Helsingissä
Ruutit	5: 50.	5:
Ruutiiin jauhot	6: 20.	5: 50.
Ohrat	6: "	
Kaurat	3: 70.	3: 50.
Woi	3: 50.	3: 50.
Mumatin	" 35.	" 25.
Tuore liha	" 70.	" 70.
Sauki	" 6.	" 6.
Kuha	" 5.	
Silakka	" 60.	
Perumat	" 9.	" 8.
Heinät	" 18.	" 20.

Hämeenlinnassa ovat ruutit ja perumat halvenemisessa. Dullussa maksavat ruutit 5: 50.

Kotimaalta.

Suomen generalgubernööri jne greivi Berg tuli eilen kello 6 jpp. Hämeenlinnaan matkallaan Tamperele.

Hämeenlinnan oppilaitokset avattiin entispäivänä taas wai-
kutukseen. Lukiossa kirjoitettiin 12 mutta oppilaista, että niiden luku siis nykyään on 28, nimittäin ensimmäisessä luokassa 13, toisessa 14 ja kolmannessa 1. — Ylioppilaskoulussa otettiin vastaan 19, ja oppilaisten luku tässä laitoksessa on nyt kaikkiaan 89. — Ylioppilaskoulussa otettiin vastaan 12 mutta oppilaista, ja niiden luku tässä koulussa on nyt yhteensä 40. — Sunnuntai-
koulussa on nykyään 75 oppilaista. — Naisseuran tyttökoulussa on 47 lasta.

Hämeenlinnassa kokoontuu tämän kuun 20 p. Uudenmaan ja Hämeen maawiljelysseura kello 9 epp. seurahuoneessa. Samana päivänä toimitetaan maawiljelysasetten, maawiljelyksen ja yrttitarhan antimien ja elukkain näyttely, ja tulee myös kilpailutus pidettäväksi. Keskustelemuksen aineet ovat:

1:ksi. Oikos tilusten rauhoittamiselle aitaamisen welvollisuus ja pakotus täydellisesti kumottawa ja kukiin welvoitettava pidättämään eläimensä wahinkoa tekemästä wai onko joku eroitus tarpeellinen että wähenmetty aitaamisen welvollisuus tulisi jäämään.

2:ksi. Oisiko asian mukaista että seurakuntain asiat keskusteltaijin ja päätettäisiin ainoasti määrättyissä pitäjän kokouksissa, ja että wihakunta walittaijin walwomaan seurakunnan parasta ja toimeen saattamaan?

3:ksi. Jos maawiljelysseura ei woi mitään tehdä maawil-

Hämäläinen-lehden ensimmäinen vuosikerta (1858)

HÄME ON HIDAS – MUTTA MISSÄ SE ON?

JUHA-MATTI GRANQVIST

Hämeen sijoittaminen Suomen kartalle ei ole niin helppoa kuin voisi luulla. Sen rajoja ja niiden muuttumista ovat pohtineet historioitsijat, kielitieteilijät ja koti-seutuihmiset - eikä yhtä vastausta ole saatu.

Kaksisataa vuotta sitten tuskin kukaan tavallinen talonpoika Tammelasta, Hattulasta tai Hollolasta olisi määritellyt identiteettinsä hämäläiseksi. Hän tiesi oman pitäjänsä, kihlakuntansa ja lääninsä. Ne

olivat hänelle tärkeitä, sillä niiden kautta kerättiin hänen veronsa ja jaettiin hänelle oikeutta. Maakunta sen sijaan oli epämääräinen, historiankirjoihin hautautunut käsite jostain keskiajalta.

Maakunnat kokivat ylösnousemuksen 1800-luvulla kansallisen heräämisen sivutuotteina. Suomi alettiin nähdä isänmaana ja maakunnat ”pikku-isänmaina” sen sisällä. Zachris Topeliuksen Maamme kirja (1875), jota luettiin kouluissa pitkälle seuraavalle vuosisadalalle, paalutti paikolleen maakuntiin liittyvät myytit ja stereotyyppiat. Hämäläisistä hän kirjoitti:

”Hämäläinen on siis se varsinainen kivenvääntäjä, joka on painanut leimansa kansansa enemmistöön. Kestävämpää miestä et tapaa, jos hän on ottanut jotain tehdäkseen, eikä hitaampaa, jos hänen päähänsä on pistänyt olla mitään tekemättä. Vaikka hän väliin pidoissa mielellään elää herroiksi tai sunnuntaisin komeilee kiiltävissä kääseissään, on hän muulloin vaatimattommin kaikista kansalaisista. Kun hän kesäaikana karkea mekko yllään on ulkotyössä, hän tyytyy puolikypsään talkkunaan, keitettyihin ohra- ja

kaurajauhoihin, joita hän tuohisessa sekoittaa piimään.”

Hämäläisyys oli suoranaudessa muodissa. Runoilija J. H. Erkko kirjoitti Hämäläisten laulun. Tampereella avattiin Hämeen museo. Sanomalehdet saivat sellaisia nimiä kuin Hämäläinen, Hämetär ja Hämeen Sanomat. Perustettiin Hämeen Heimoliitto, joka julkaisi muhkean Hämeen historian. Samanlainen työ oli käynnissä muissakin maakunnissa.

Hämäläisyysintoilijoiden oli kuitenkin vastattava yhteen vaikeaan kysymykseen: miten Häme piirrettiin kartalle?

Tiedettiin, että kun ruotsalaiset tulivat keskiajalla Suomeen, erästä sen aluetta kutsuttiin Hämeeksi ja tuon alueen asukkaita hämäläisiksi. Jopa Paa- vi Gregorius IX valitti vuonna 1237 Roomassa,

Hämeen heimojuhlat Hämeenlinnassa 5.-6.7.1934. Vanajaveden silta koristeltuna Hämeen vaakunoin.

että hämäläiset eivät suostuneet kääntymään kristinuskoon vaan jatkoivat pakanajumalille uhraamista. Valtansa vakiinnutettuaan ruotsalaiset perustivat Hämeen läänin, jota hallittiin Hämeen linnasta.

Siinä kuitenkin oli aika lailla kaikki. Se, millainen ruotsalaisia edeltänyt Häme oli ollut ja missä sen rajat olivat kulkeneet, oli arvailun ja epä-määräisten asiakirjamainintojen varasa. Jotkut historiantutkijat rakentelivat teorioita Hämeen mahtavasta muinaisesta kuningaskunnasta, lähteinään linnavuoret ja aarrelöydöt. Heidän realistisemmat ammattiveljensä tyrmäsivät ne. Akateemikko Eino Jutikkala, Hämeen historian päätoimittaja, kirjoitti kuivaan tyyliinsä kollegojensa harrastavan ”taaksepäin päättelemistä”.

Murteesta ei ollut paljon apua. Hämeen murre ei ole yhtenäinen eikä tarkkarajainen, vaan kailta naapureiltaan lainaileva sekametelisoppa. littiläinen sanoo mie ja sie, tamperelainen säksättää satakuntalaisittain ja jämsäläisellä on jo savolainen nuotti. Hämäläismurteiden laajimman ja omintakeisimman piirteen, vanhan ”Hämeen ällän” (ehlottasin että lählettäs), kielitieteilijät totesivat olevan sukupuuttoon kuolemassa jo 1900-luvun alussa.

Hämeen perustaksi otettiin lopulta Hämeen läänin keskiaikaiset rajat. Tästä rajanvedosta seurasi ongelmia, kuten rajanvedoista aina. Pohjoisessa raja meni kauas Jyväskylän taakse, hämäläisten muinaisiin erämaihin, jotka savolaiset olivat sittemmin asuttaneet. Etelässä se rajasi pois Tampereen seudun, joka oli myöhemmissä rajansiirroissa liitetty Hämeen lääniin ja yleisesti miellettiin hämäläiseksi.

Juuri raja Satakuntaa vastaan oli erityisen hankala. Jotkut katsoivat hämäläiset ja satakuntalaiset yhdeksi ja samaksi heimoksi, joka oli vain hallintoteknisistä syistä jaettu kahtia. Olihan Satakunnassa esimerkiksi sellainen pitäjä kuin Hämeenkyrö ja siellä Kyröskoski, jota veikkailtiin Kalevalassa mainituksi mahtikoskeksi, ”Hämeen Hälläpyöräksi”. Toiset pitivät

tiukasti kiinni keskiajan lääninrajasta ja katsoivat Hämeen loppuvan Pälkäneelle.

Heimointoilijoiden puhdasoppisuus tuotti tuloksia, jotka olivat omalaatuisia jo omana aikanaan. Kun F. O. Rapola esitteli Hämeen luontoa Suomen maakunnat -teossarjassa, hän kieltäytyi käsittelemästä Kangasalan järviä ja harjuja ”jotka yleisessä käsityksessä ovat puhdasta Hämettä” koska lasi ne Satakuntaan. Sen sijaan hän esitteli Hankasalmen, jonka yleinen käsitys lienee lukenut silkaksi Savoksi.

Rapolan pohdiskellessa Kangasalan harjujen olemusta maailma hänen ympärillään muuttui vauhdilla. Historian ironiaa onkin, että historialliset maakunnat ehdittiin herättää henkiin juuri ennen kuin aika ajoi lopullisesti niiden ohi.

Suomi teollistui ja kaupungistui. Kosket valjastettiin tehtaiden käyttövoimaksi, ja niiden ympärille kasvoi tehdaskaupunkeja. Maan eri osat yhdistettiin rautateillä, joiden risteyskiin kasvoi rautatiekaupunkeja. Vanha Hämeenlinnakin, joka oli iät ja ajat ollut Hämeen ainoa kaupunki, sai kaksi nuorempaa ja notkeampaa kilpailijaa, Tampereen ja Lahden. Kaupungit määräsivät nyt elämisen tahdin. Suomi alkoi jakautua alueisiin sen mukaan, minkä kaupungin taloudelliseen vaikutuspiiriin mikin seutu kuului.

Itsenäistymisen jälkeen alettiin perustaa maakuntaliittoja. Ne eivät piitanneet keskiaikaisista lääninrajoista, vaan ne muodostettiin keskuskaupungeista ja niiden talousalueista. Luonteeltaan ne olivat aluksi lähinnä kotiseutuyhdistyksiä, mutta 1990-luvulla valtio virallisti ne ja alkoi antaa niille viranomaistehtäviä. Soteuudistuksen jälkeen maakunnat hoitavat sosiaali- ja terveydenhuollon, tosin hyvinvointialueen salanimen turvin.

”Historiallisen Hämeen” alueita kuuluu nykyisin seitsemään eri maakuntaan. Kanta-Häme ja Päijät-Häme ovat kokonaisuudessaan sen rajojen sisällä, mutta muuten sitä on nakerretty joka puolelta. Pirkanmaa käsittää ”Sata-Hämeen”, tuon vanhoille maakunnanmäärittäjille niin

**“HÄMÄLÄISYYSINTOILIJOIDEN OLI
KUITENKIN VASTATTAVA YHTEEN
VAIKEAAN KYSYMYKSEEN:
MITEN HÄME PIIRRETTIIN KARTALLE?”**

Hämeenlinnan kaupunginmuseon valokuvakokoelma. Hämeen läänin kunnallispäivät Hämeenlinnassa Aulangolla.

ongelmallisen Hämeen ja Satakunnan väli-
maaston. Vanhan pohjoisimman Hämeen Jäm-
sästä ylöspäin on napannut Keski-Suomi.

Uudet maakunnat ovat joutuneet etsimään
identiteettinsä muuttuvassa maailmassa, ja
etsivät sitä yhä. Tämä ei koske ainoastaan
Pirkanmaan tai Keski-Suomen kaltaisia uus-
luomuksia, vaan myös Kanta-Hämettä, joka on

sentään perinyt vanhan Hämeen ydinalueen,
ilvesvaakunan ja Hämäläisten laulun. Kun juuri
kukaan ei enää jää paikkakunnalle jolla syntyy,
jää nähtäväksi, millaisena hämäläisyys elää
tulevaisuudessa.

Millaisena Sinä, arvoisa lukija, miellät Hämeen
– olet sitten hidas hämäläinen tai jotakin aivan
muuta?

JUHA-MATTI GRANQVIST

Kirjoittaja on historioitsija ja Hämeenlinnan kaupunginmuseon museotutkija.

LIIKKEESTÄ JA HITAUDESTA

EERO OJANEN

Nainen veneessä syöttämässä sorsia.

Kielitieteilijöiden mukaan suomalais-ugrilaisiin kieliin on sisäänrakennettu liikkeen rajallisuuden ja hitauden periaate. Onko se uusi superkykymme muuttavassa maailmassa?

Suomeen muuttanut norjalainen kielitieteilijä Frode Strömnäs (1937–2012) tutki 1970-luvulta lähtien suomalais-ugrilaisten ja indoeurooppalaisten kielten eroja. Hän oli kiinnostunut ennen muuta näihin kieliryhmiin liittyvistä maailmankuvista tai mielenmaisemista. Strömnäs väitti, että kieli ei ole vain neutraali väline ajatustemme ja muiden mielenisältöjemme ilmaisemiseksi, vaan erilaisin kieliin liittyy myös

erilainen mielikuvamaailma eli hänen termillään mentaalinen malli. Erilaisia kieliä puhuvat ihmiset hahmottavat toisin sanoen myös todellisuuden rakenteita ainakin jossain suhteessa eri tavoin.

Strömnäsin paljolti suomalaisista koostunut tutkimusryhmä löysi mielestään vakuuttavaa kokeellis-empiiristä näyttöä eri kieliin liittyvien mentaalisten mallien erilaisuudesta, ja tällä

Hämeenlinnan kaupunginmuseon valokuvakokoelma. Kuva Enok Rytönen.

seikalla on heidän mukaansa merkitystä myös sille, miten tässä maailmassa ollaan ja eletään. Ryhmän keskeisiä tutkimuskohteita oli, miten erilaiset kielet ilmaisevat liikettä ja miten eri kieliä puhuvat ihmiset tämän seurauksena hahmottavat liikkeen.

Indoeurooppalaisissa kielissä olennaista on jatkuva, pysähtymätön liike kolmiulotteisessa

avaruudessa. Liike itsessään on ensisijaista ja siitä seuraa myös toiminnan ensisijaisuus. Suomalaisugrilaisessa kielimaailmassa olennaisia ovat pikemminkin henkilöt ja heidän suhteensa, ja liike ylipäänsä on katkonaista, tilapäistä ja usein lyhytkestoista. Liike tapahtuu suhteessa henkilöön ja toimijaan eikä ole itsessään ensisijainen seikka. Tähän kytkeytyy luontevasti suhde rajoihin: indoeurooppalainen jatkuvan liikkeen periaate liittyy olennaisesti rajattomuuteen, kun taas suomalaisugrilaisessa mentaalisisä mallissa liike tapahtuu jossain puitteissa, rajojen sisällä ja henkilöiden välillä.

Strömnäsin teoriat ja tutkimustulokset ovat kiistanalaisuudessaankin mielenkiintoisia, sillä ne voisivat antaa mielekästä pohjaa kulttuurien erilaisuuden tutkimiselle ilman vaaraa harhautua kansallisuuskiistojen vaikealle alueelle.

Liikkeen korostaminen on ollut keino hankkia menestystä maailmassa. Jatkuvan liikkeen ensisijaisuus indoeurooppalaisen kulttuurin maailmankuvassa saattaisikin olla yksi selitys sen nykyiselle maailmanlaajuiselle valta-asemalle. Sen erityispiirteistä on itse asiassa nyttemmin tullut yleispäteviltä näyttäviä periaatteita, joita ilman muuta pidetään hyvinä ja joita on vaikea käydä vastustamaan.

Liikkeestä ja muutoksesta on tullut nykymaailman sitkeimpiä ja siten myös pahimpia myyttejä: kaiken täytyy koko ajan liikkua, kaiken täytyy koko ajan muuttua. Ylikorostettu liikkumisen vapaus jyrää mennen tullen alleen muita tärkeitä vapauksia kuten vaikkapa liikkumattomuuden vapauden. Indoeurooppalaisen kulttuurin ja sen mentaalisten mallien ylivalta näyttääkin kytkeytyvän saumattomasti nykyisiin maailmanlaajuisiin kriiseihin ja viheliäisiin ongelmiin. Ihmiskunnan tuhoa kylvävä käyttäytyminen liittyy juuri liikkeen ja rajattomuuden periaatteisiin, jotka jossain vaiheessa tulevat tiensä päähän.

Jatkuvasti läsnäoleva ja yhä voimistuva ilmastomuutos edellyttää jo nyt ihmiskunnalta toisenlaisia taitoja, ihanteita ja arvoja kuin mihin viimeisinä aikoina on totuttu, ja tulee jatkossa edellyttämään niitä yhä enemmän. Koronapandemia puolestaan antoi esimakua jostakin, jota maailma varmasti tulee maistamaan useamminkin. Koronan kohdalla voitiin

“JATKUVASTI LÄSNÄOLEVA JA YHÄ VOIMISTUVA ILMASTONMUUTOS EDELLYTTÄÄ JO NYT IHMISKUNNALLTA TOISENLAISIA TAITOJA, IHANTEITA JA ARVOJA KUIN MIHIN VIIMEISINÄ AIKOKAINA ON TOTUTTU, JA TULEE JATKOSSA EDELLYTTÄMÄÄN NIITÄ YHÄ ENEMMÄN.”

36

Hämeenlinnan kaupunginmuseon valokuvakokoelma.

Felix Skogster perheineen Hatunniemessä, taustalla Kirstulan kartano

vielä vedota siihen, että se oli poikkeustilanne, josta palataan vielä ”entiseen” tai ”normaaliin”, mutta ilmastokriisin suhteen olemme pian tilanteessa, jossa mitään paluuta mihinkään entisiin toimintamalleihin ei enää voi olla.

Kun rajaton kasvu on ohi ja ihmiskunta joutuu hyvin tarkkaan rajoittamaan toimintaansa ilmastonmuutoksen kanssa pärjätäkseen, tarvitaan juuri sellaisia piirteitä, jotka sisältyvät suomalaisugrilaiseen mielenmaisemaan tai mielikuvamaailmaan. Maailma kaipaa juuri nyt kykyä elää mielekkäästi rajojen sisällä ilman rajattomaksi harhakuviteltua universumia. Rajojen rikkominen, jonka eräs sovellutus on vaikkapa ikkunoiden rikkominen, ja sen loputon asettaminen yli muiden nousevaksi ihanteeksi tullaan kyseenalaistamaan.

Tässä esiteltyä asetelmaa ei pidä pelkistää joksikin stereotyyppiä tai yksinkertaiseksi vastakkainasetteluksi. Kyse ei tietenkään

ole siitä, että maailman haltuunsa ottanut ja lopulta huonoihin seurauksiin päätyneet indoeurooppalainen mentaalinen malli voitaisiin tai pitäisi täysin korvata jollain toisella. Suomalaiset ihmiset eivät myöskään ole lainkaan sama asia kuin suomalaisugrilaisuus. Päinvastoin, suomalaiset ovat todellisia kahden maailman kansalaisia, sillä he ovat saaneet koko korkeamman sivistyksensä, hallintonsa, yhteiskunnallisen järjestelmänsä ja ties mitä muuta indoeurooppalaisiin kieliin perustuvilta kulttuureilta. Suomalaiset ovat aina puoliksi ruotsalaisia tai indoeurooppalaisia, samoin kuin suomalainen kulttuuri. Jokaisen suomalaisen päässä on käynnissä jatkuva Suomi-Ruotsi-maottelu, kiteytti asian Strömnäsin tutkimusryhmässä mukana ollut Erkki Hiltunen.

Joka tapauksessa suomalaisilla näyttäisi olevan hyvät mahdollisuudet liikkeen ylikorostamisen hillitsemiseen, ja se tarkoittaa myös hidastamisen taitoa.

EERO OJANEN

Kirjoittaja on filosofi ja tietokirjailija.

HIDAS MUOTI KANTAA MUKANAAN TARINAA, JOTA PIKAMUODISTA EI LÖYDY

ANNI VALTONEN

Kuva Anni Valtonen

“Minulla on edelleen käytössä isoäidiltäni ja -tädiltäni periytyneitä takkeja ja laukuja. Säilytän koruja ja valokuvia heiltä periytyneissä pelti- ja pahvirasioissa”, Anni Valtonen kirjoittaa.

Kun äitini muutama vuosi sitten muutti palvelutaloon, elämässäni käynnistyi niin sanottu purkuvaihe. Sen jälkeen, kun äiti oli saatu asutettua uuteen valoisaan kaksioon rankalla kädellä raikotun omaisuutensa kanssa, tehtäväkseni jäi tyhjentää täyteen ammuttu lapsuudenkotini varastoineen ja aittoineen.

Tiedän, että minulla on valtavasti kohtalotovereita. Perheessäni ei ollut harrastettu konmaritusta, ja äidin koko elämän lisäksi talossa oli säilötyinä isoäitini ja isotätini jäämistöt sekä minun ja kahden veljeni lapsuus.

Lukuisten kaatopaikka-, kirpputori- antikvariaatti- ja kierrätyspistevierailujen jälkeen kodin irtaimistosta seuloutui merkittävä osa perheeni historiaa, jonka äärelle olen joutunut pysähtymään. Olen myös halunnut tehdä niin.

Eryteisesti minua ovat kutsuneet isoäitini vaatteet: kengät, korut, kellot, käsineet, hatut.

Vaatteita ja asusteita tutkimalla olen tutustunut sukuni naisiin uudella tavalla. Niistä avautuu kiinnostavia näkymiä naisen elämään erityisesti 1930-luvulta eteenpäin.

Isoäitini on fanittanut kuningatar Elisabetin tyyliä ja teettänyt itselleen jakkupuvun kuningattarella lehtikuvassa olleen vaateen mallin mukaan. Samainen mummini on virkannut kymmeniä metrejä pitsisiä verhoja, pöytäliinoja ja sängynpeitteitä.

Samaan aikaan toinen isoäitini on asunut maalla, pientilaa viljelevän kymmenlapsisen perheen äitinä. Hänellä ei ollut kuningattaren mallin mukaista vaatepartta – ei ehkä kovinkaan montaa vaatepartta ylipäätään.

Naisen elämä oli isoäitieni kohdalla monessa suhteessa vaativampaa kuin nykyisen arki. Toisaalta jotkut asiat olivat yksinkertaisempia. Uran ja perheen yhdistäminen on tuoneet

Kuva: Anni Valttonen

sukupolveni naisille myös painolastia. Vaatimukset ovat toisenlaisia, kuormitus syntyy osin eri asioista kuin aiemmin.

Yksi näkyvä, mutta harvemmin puhuttu muutos liittyy estetiikkaan ja laatuun. Koska ennen vaatteita ja tavaroita hankittiin harvemmin, niiden ulkoisiin ja laadullisiin ominaisuuksiin kiinnitettiin aivan eri tavalla huomiota.

Minulla on edelleen käytössä isoäitini ja isotätini takkeja ja laukkuja. Säilytän koruja ja valokuvia heiltä periytyneissä pelti- ja pahvirasioissa. Minulle on kulkeutunut mummini arvokoruja ja toinen toistaan kauniimpia puuterirasioita, joita voin halutessani ihastella.

Noihin esineisiin verrattuna nykyisen vaatteet ja esineet ovat huonolaatuisia ja esteettisesti hyvinkin ankeita.

Vaatteita on vielä pari sukupolvea sitten huollettu, parsittu ja paikkailtu. Ne ovat olleet niin lujaa tekoa, että niitä on kannattanut ja voinut korjata. Vaatteita ei omistettu kasoittain. Niitä ei köijätty turhina ja rätiksi ryytyneinä vaatekeräyslaatikoihin. Rikkinäisenä ne jatkoivat lopulta elämää siivousriepuina.

Kuva Anni Valtonen

Oman lapsuuteni kohokohta oli pahvilaatikko, jonka posti toi kotiini kerran vuodessa. Se piti sisällään minua vanhempien serkkutyttöjeni vanhoja vaatteita. Ihastuksen vallassa kaivoin laatikosta esille toinen toistaan kauniimpia mekkoja, joista suurin osa oli omien tätieni itse rakkaudella ompelamia.

Kun puin noita vaatteita ylleni, sain niistä turvaa. Koin vaatteiden kautta kuuluvani isompaan yhteisöön – omaan heimooni. Lapsuuteni kokemukset olivat niin vahvoja, että olen koko aikuisikäni hankkinut ison osan vaatteistani käytettyinä. Olen tarvinnut tunnetta jatkumosta.

Porvoolainen vintageyrittäjä sanoi minulle jo muutama vuosi sitten, että Suomessa ollaan tilanteessa, jossa viimeisetkin laatua ostaneet ja arvostaneet naiset ja miehet ovat siirtymässä ajasta ikisuuteen. Hän kokee elämäntehtäväkseen pelastaa heidän aarteitaan – koska niitä ei kohta saa enää mistään. Hän ostaa kuolinpesiä ja tekee kulttuurisesti merkittävää pelastustyötä.

Vintageyrittäjä jos joku tietää, kuinka tärkeää on, että vaate on laadukas – ja että sillä on tarina. Pikamuodista kumpaakaan on turha hakea.

Ihmiskunta on suurten valintojen edessä. Vaateteollisuuden valtaisasta hiilijalanjäljestä tietävät jo kaikki, kiitos koulujen ansiokkaan ympäristökasvatuksen. Tiedämme, että ainoa tapa kuluttaa vastuullisesti, on kuluttaa vähemmän. Tämä edellyttää radikaalia mielenmuutosta, ja se lähtee meistä kaikista.

ANNI VALTONEN

Kirjoittaja on Maailman Kuvalehden päätoimittaja, tietokirjailija ja kirjallisuuskriitikko.

Kuva: Anni Valtonen

SEURAAVANA HÄMEENLINNA

ANTTI KALLIOLA

Rautatie on rytmittänyt hämeenlinnalaisten elämää yli 160 vuoden ajan. Olipa Hämeenlinna hetken näyttävine torneineen Suomen pohjoisin asemakin, missä käytännöllisesti katsoen kaikki matkustajajunat pysähtyivät – kunnes kerran osa pyyhälsikin ohi. Mihin tässä nyt kiire tuli? Hidastakaa!

Aikataulunmukainen rautatieliikenne Hämeenlinnaan käynnistyi maaliskuussa 1862. Suomen ensimmäinen junayhteys kuljetti matkustavaisia ensialkuunjokatoinenpäivä”ylöspäin”Helsingistä Hämeenlinnaan ja joka toinen päivä ”alaspäin” Hämeen sydäimestä suuriruhtinaskunnan pää-

kaupunkiin. Matka-aika suuntaansa oli aluksi lähes viisi tuntia. Sunnuntaisin juna ei kulkenut pyhäpäivän kunniaksi lainkaan.

Kenties nämä yhteydet olivat ennako-odotuksiin nähden sangen harvat ja hitaat, sillä ne kirvoittivat

Asemapuistossa aika pysähtyy.

Kuva Suomen Rautatiemuseon valokuvakokoelma.

Ylös-Alas. Ensimmäinen juna-aikataulu Helsingin ja Hämeenlinnan välillä.

Tidtabell		
för		
bantägen ifrån och med den 17 Mars 1862 tills vidare.		
	Måndagar, Onsdagar och Fredagar.	Tisdagar, Thorsdagar och Lördagar.
	Klockan	Klockan
Upp.		
Afgår från Helsingfors	8,0' f. m.	—
” ” Dickursby	8,45' ”	—
” ” Träskända	9,35' ”	—
” ” Hyvinge	10,45' ”	—
” ” Riihimäki	11,20' ”	—
” ” Turengi	12,10' ”	—
Ankommer till Tavastehus .	12,40' ”	—
Ned.		
Afgår från Tavastehus . . .	—	7,0' f. m.
” ” Turengi	—	7,35' ”
” ” Riihimäki	—	8,25' ”
” ” Hyvinge	—	9,10' ”
” ” Träskända	—	10,5' ”
” ” Dickursby	—	10,55' ”
Ankommer till Helsingfors .	—	11,30' ”

Helsingfors, Finska Litt.-sällsk. tryckeri, 1862.

Kuva Suomen Rautatiemuseon valokuvakokoelma.

varsin nopeasti kritiikkiä aikalaisten keskuudessa: tämäkö muka nyt sitä uutta ja ihmeellistä verrattuna esimerkiksi hevoskyytiin? Junamatkat Hämeenlinnaan alkoivat kuitenkin pian nopeutua ja myös junavuoroja lisättiin jo saman vuoden syksynä. Koko päivän kestävä hevoskyyti putosi rattailta. Juna saapui hämäläistenkin sydämiin.

1870-luvulla Suomen rataverkko alkoi kasvaa toden teolla: Hämeenlinnastakin pääsi Riihimäen kautta vaihtaen idän suuntaan aina Pietariin saakka. Myös ensimmäiset yksityisradat valmistuivat Hyvinkäältä Hankoon sekä Keravalta Porvooseen – näiden kautta yhteydet rannikkoseuduille paranivat entisestään. Hämeenlinna menetti neljätoista vuotta hallussaan olleen Suomen pohjoisimman asemapaikan tittelin vuonna 1876, kun päärataa jatkettiin Tampereelle ja pian siitäkin

ylemmäs. Samoihin aikoihin avautui yhteys myös Toijalan kautta Turkuun – historiallinen Hämeen härkätie sai siis nykyaikaisen vastineensa rautatien muodossa.

Hämeenlinnan ensimmäinen rautatieasema oli Hämeen lääninarkkitehtinä työskennelleen Carl Albert Edelfeltin suunnittelema ja yksi kolmesta tiilirakenteisesta asemasta Helsingin sekä Tikkurilan ohella uudella rataosuudella. Aseman sijainti oli 1860-luvulla – sekä monien matkustavaisten mielestä ehkä edelleenkin – hieman sivussa kaupungin vilkkaasta ytimestä, mutta oliko se välttämättä vain huono asia? Rautatieasema myös sijaitsi vuoteen 1915 saakka tarkkaan ottaen Hämeenlinnan maalaiskunnan puolella. Aseman ympäristöön rakentui ajan saatossa muitakin rautatierakennuksia sekä teollisuutta, korostaen radanvarren uutta aikakautta.

Suomen rataverkko rakentui pala palalta ja hämeenlinalaisilla avautui mahdollisuuksia matkustaa vaikkapa Vaasaan, Rovaniemelle ja Kuopioon jo ennen Suomen itsenäistymistä. Helsingistä, Hangosta tai Turusta pääsi meriä myöten kaukomaille saakka. Rautatie kuljetti ihmiset ja tavarat, uutiset ja aatteet – maailma sanalla sanoen avautui. Hämeenlinnasta pääsi maailmalle, mutta myös maailmalta pääsi Hämeenlinnaan.

Hämeenlinnan ensimmäinen asemarakennus tuhoutui sisällissodassa huhtikuussa 1918, ammusjunan räjähtäessä ja sytyttyä sen tuleen. Uusi punatiilinen rautatieasema valmistui kolmen vuoden kuluttua vuonna 1921 Rautatiehallituksen arkkitehtina toimineen sekä lukuisia muitakin asemarakennuksia piirtäneen Thure Hellströmin suunnittelemana. Aseman matkatavaraasiipeä on jatkettu 1960-luvulla, mutta muutoin asema ympäröivine lehmuspuistoineen on pitkälti alkuperäisessä asussaan. Vain tammikuun 1984 tulipalo turmeli asemarakennuksen pohjoispäätä.

Käytännöllisesti katsoen kaikki Hämeenlinnan ohittavat matkustajajunat myös pysähtyivät siellä 144 vuoden ajan, joitakin yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Muutos tähän tuli kuitenkin vuonna 2006, jolloin uudemman juna-ajan airuet

Vilkaise Vanajaveden suuntaan.

Kuva Suomen Rautatiemuseon valokuvakokoelma.

Kuva Suomen Rautatiemuseon valokuvakokoelma.

SEURAAVANA HÄMEENLINNA

Pendolinot alkoivat pyyhältää Hämeenlinnan ohi, suoraan Tampereelta Tikkurilaan tai päinvastoin. Muutos kytkeytyi Lahden oikoradan valmistumiseen, jolloin Tikkurilan merkitys vaihtoasemana, myös sittemmin lentoaseman suuntaan, korostui entisestään. Hämeenlinnalle varattu pysähdys siirrettiinkin etelämmäs ja kaupunki ohitettiin säännöllisen liikenteen puitteissa laajemmin ensimmäistä kertaa. Tämä nostatti paikallisissa ymmärrettävää närkästystä

– mihin tässä nyt niin kiire on? Hidastakaa Hämeenlinnassa!

Ei Hämeenlinna kuitenkaan paitsioon jäänyt – maaliskuisena maanantaina 2025 Hämeenlinnasta on kaikkiaan 68 matkustajajunalähtöä eri suuntiin, joista noin kolmisenkymmentä suoraa yhteyttä ensimmäisen rataosuuden toiseen päätepisteeseen Helsinkiin. Lähes viiden tunnin junamatka on supistunut reiluun tuntiin. Pisimmän yhtäjaksoisen

ANTTI KALLIOLA

Kirjoittaja on Suomen Rautatiemuseon tietopalveluasiantuntija.

junamatkan Hämeenlinnasta voi matkata Kolariin yöjunan kyydissä – kesto riittää kaksitoista ja puoli tuntia. Lyhyimmän aikataulunmukaisen matkan voi tänä päivänä junailla Hämeenlinnasta Parolaan viidessä minuutissa – Turenki häviää kahdella minuutilla.

Hämeenlinnassa voi ja kannattaa kuitenkin aina hidastaa. Saavu hyvissä ajoin ennen lähtöaikaa satavuotiaalle asemalle, jonka punatiili säilyy va-

kaasti paikallaan. Vilkaise Vanajaveden suuntaan, joka hetken oli rautatien haastaja vesireitteineen. Istahda asemapuistoon, kaiken nähneiden lehmusten katveeseen. Palaa ajattomaan aikaan, kun tulihewonen saapui suuren riemun saattelemana etelän suunnasta puhkuen. Hidasta. Hidasta. Ja pysähdy. Mihin tässä kiire olikaan? Seuraava junakin saapuu kyllä, aina se on saapunut, jo 163 vuoden ajan.

Hämeenlinnan ensimmäinen rautatieasema näyttävine torneineen.

Tavastehus - Hämeenlinna

"Sinä päivänä työnnettiin maailman melkein hitain kansa, joka tarvitsee unesta selvitäkseen vuosisatoja, yhdessä silmänräpäyksessä kuukausia pitkistä arvelemisistä minuutin täsmällisyyteen. Sinä päivänä katosivat etäisyydet, arvelemiset, virstanpatsaat, kyytirattaat, ruoskat, mäet, veräjät ja lautat kaikkine kestikievareineen, päiväkirjoineen, kyytipoikineen ja hevosineen ainakin yhden maamatkan näkyviltä, ja vaikka ne kaikki jäivätkin vielä muihin teihin nähden entiselleen, niin olivat ne enää tuommoisena voitettuna kantana vain, jonka ohi aika ennemmin tai myöhemmin on livahtava [- -] niin, silloin avattiin ja vihittiin Suomen ensimmäinen, Helsingin ja Hämeenlinnan välinen rautatie!"

-Zachris Topelius: Mirabeau Täti.

